

dinor

Numizmatički časopis

Br. 14
jun
2000

Izdanje Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu

cena: 60 din.

NOVAC ANTIKE i SREDNJEG VEGA • NOTAFILIJA
MODERNI NOVAC • MEDALJARSTVO • FALERISTIKA

NOVAC

TRI POMPEJA

Pripremajući katalog novca imператора од Суле до Августа уочио сам да катализи римског новца који обухватају кованја на преласку из времена Републике у време Царства (Roman silver coins H.A. Seaby The republic to Augustus London i katalog Romischer Münzen Von Pompejus bis Romulus B. Ralph Kankelwitz Minnen) кованји новац Гнеја Pompeja pripisuju Gneju Pompeju Magnusu-Velikom, или пак његовом младем сину Сексту Pompeju.

Da li je baš tako?

Podimo od istorijskih podataka. Evo šta o Pompejima kaže istorija:

GN. POMPEIUS MAGNUS

Roden je 29. septembra 106. godine pre n.e. u patricijskoj porodici. Kao sedamnaestogodišnjak 89. godine pod zapovedništvo svoga oca, koji je bio Marijev pristalica, ratuje na strani plebejske stranke.

Dve godine kasnije prelazi na patricijsku stranu koju predvodi Sula, ratujući punе четири godine protiv Marijevih pristalica u Africi i na Siciliji. Zbog vanrednih зasluga u ratu dobija zvanje pretora i naziv MAGNUS tj. Veliki.

Sula mu poverava komandu nad legijama koje idu u Španiju da uguše побуну одметnika Kvintata Seratorija, koji je тамо основао своју краљевину и као saveznik pontskog краља Mitridata био потенцијална опасност за Рим. Nakon dugog ratovanja Pompej ga је комично победио 72. године пре н.e.

Posle Suline смрти он и Marko Kras postaju лидери patricijske stranke i заштитници држavnog uredjenja које је Sula uspostavio. Zajedničkim напором свирепо су угушили устанак robova, који је buknuo 73. године под

vodstvom Spartaka i raširio se за две godine шиrom Italije. Ustanak је угушен тек 71. године, nakon чега су Pompej i Kras 70. године изabrani за konzule. Za vreme jednogodišnjeg mandata izvrшили су reformu sudstva vrativši vlast narodnim tribunima,

Pompej је у Maloj Aziji образовао нове римске provincije Pont, Bitiniju i Siriju, а Judeju је pretvorio у од Rima зависну краљевину. У Рим се вратио 62. године са до тада nevidenim ratnim plenom.

U strahu od Pompeja senat му одobrava trijumf тек наредне године, te on posle trijumfa raspusta svoje legije i 60. године са Krasom i Cezarom zaključује тајни sporazum о preuzimanju i подели власти у Риму познат под именом I triumvirat.

Ugovor se потврђује brakom između Pompeja i Cezarove ћерке Julije.

53. године Pompej i Kras су поново изabrani за konzule. Kras добија управу над Sirijom, а Pompej у provinciji Španiji.

Dok је Cezar ratовао у Galiji i Britaniji, а Kras sa Partima, Pompej је постао faktički gospodar u Rimu. Posle Krasovog пораза i pogibije kod Kare triumvirat се faktički raspao. I Julijina смрт несумњиво је uticala na definitivan razlaz izmedu Cezara i Pompeja.

Pompej 52. године prelazi na stranu patricija i ponovo је изабран за konzula i to za jedinog konzula i hranjoca države. Kao gospodar moćne flote od 500 brodova, имао је prevlast na moru i намеравао је да у пролеће 49. године са 7 legija из Španije i 10 legija из Italije крене у Galiju radi konacnog obraćuna са Cezarom.

Znajući за njegove планове Cezar не одева, već prelazi Rubikon i u Italiji zatiče nespremne Pompejeve legije.

Od polovine decembra do kraja januara захvaljuјући silnim prebezima Cezar постаје бројно надмоћнији. Pompej i patriciji не приhvataju борбу u Italiji, već se prebacuju са svojom vojskom u Grčku.

Cezar ih ne гони strahujući od главнине Pompejevih snaga стационираних u Španiji. Tek nakon kapitulације Pompejanaca код Илерде u Španiji i заузimanja Sicilije i Sardinije скоро без борби, Cezar је кренуо u konačni обраћун са Pompejem.

Sa malom vojsком prebacio се 29. novembra 49. године u Apoloniju i sve do марта 48. године два тaborа су стајала један prema другом odlažуći sukob. Pompej је тада имао јансу да порazi малобројну Cezarvu vojsku, međutim dolaskom M. Antonija sa novim legijama, situacija se bitno promenila na штету Pompeja. Tako је Pompej nakon пораза који је нанео Cezaru код Drača 5. маја 48. године, goneći Cezarove legije u Tesaliji u završnoј бици код Farsale 9. avgusta 48. године definitivno поражен od udružених legija Cezara i Antonija. Nakon пораза Pompej бежи u Egipat, где је ubijen по налогу краља Ptolomeja XIV u septembru iste године.

GN. POMPEIUS JUNIOR

Gnej je stariji sin Pompeja Velikog. Posle izgubljene битке код Farsale i убиства Pompeja Velikog u Egiptу 48. године, republikanske snage zvane Pompejanци, годинама су гospodarile u provinciji Africi, Španiji, Siciliji i Sardiniji, pružajući žilav otpor Cezaru i njegovim legijama.

Provincija Španija u vreme I triumvirata data је на управу Pompeja Velikom, posle битке код Илерде 48. године освојена је од стране Cezara.

Nekoliko, dok se Cezar angažovao na slobodnoj, karizmatični nezadovoljstvo lokalnog stanovništva rimskom upravom, sinovi Pompeja Velikog Gnej i Sekst Sili ustanak i uspevaju da zagospodare većim delom provincije Španije i Sicilije. Uspeli su da sakupi veliku vojsku od preko 50.000 vojnika i da sa zapada sve više ugrožavaju Rim.

Cezar je lukački postupio, porazivši u bici kod Karteje blizu Herkulovih stubova (Gibraltar) pompejansku flotu, izolovan je španske legije pod komandom Pompejevih sinova, a onda je stigao u Španiju sa 8 legija (25.000 pešaka) i 8.000 konjanika.

Nakon osvajanja nekoliko pobunjenih gradova, do odlučne bitke između Gneja Pompeja Juniora, koji je bio vrhovni komandant Pompejanača, i Julija Cezara i mauritanskog kralja Baguda čija je konjica učestvovala u bici na strani Cezara, dolazi kod grada Munde 17. marta 45. godine. Pompejanci su starovito potučeni izgubivši preko 30.000 vojnika, dok su Cezarovи gubici bili minimalni, oko 1.000 poginulih. U bekstvu posle izgubljene bitke streljao je i Gnej Pompej Junior, a brat Sekst uspeva da pobegne na sever Iberijskog poluostrva da bi ubrzo sa flotom otplovio na Siciliju.

SEXT POMPEUS MAGNUS

Sekst je mladi sin Pompeja Velikog iz braka sa drugom ženom Mucijom. Nakon poraza kod Munde 17. marta 45. godine beži brodom na jug Italije gde je u Mesinskem tenucu stacionirana pompejska flota, a kopnenu vojsku na Siciliji.

Sa Sicilije on od 44. godine gospodari morem, pomažuci pristalice republikanaca i onemogućavajući svojom ratnom flotom dovoz žita iz provincije Afrike. Prelazi u ofanzivu protiv Cezara, a nakon njegovog ubistva protiv Marka Antonija, Oktavijana i Lepida, uspeva mu da očisti Siciliju od pristalica cezarizma, pa i da osvoji Sardiniju i Korziku.

Kofiko je muka zadavao novim provincijama, najbolje ilustruje činjenica da su se sa njim moralni sporazumi 39. godine o slobodi snabdevanja

Rima žitom iz Afrike kojom upraavlja Lepid. Za uzvrat priznali su ga za vrhovnog komandanta flote.

Sporazum je uskoro raskinut 36. godine i Oktavijan kreće na Seksta Pompeja snagama od 3 legije i 4.000 konjanika. Od tada Sekst je u defanzivi, naročito nakon dve izgubljene pomorske bitke protiv Agripe, komandanta Oktavijanove ratne flote, kod Mile i Nauloha, gradova na severoistočnoj obali Sicilije, krajem avgusta i početkom septembra 36. godine.

Sekst Pompej je još neko vreme pružao sve slabiji otpor u Mesini gde je bila baza njegove pomorske flote, a onda je sa preustalom flotom pobjeo u provinciju Aziju, gde je ubijen u gradu Miletu krajem 36. godine.

O istoriji velika u sada o novcu:

Uvažavajući navedene biografske podatke o trojici Pompeja nesumnjivo je:

- Samo novac iskovani za života Gneja Pompeja oca (do septembra 48. godine pre n.e.) njegov je novac.
- Novac kovan u vremenu od septembra 48. godine pre n.e. do marta 45. godine pre n.e. (do ubistva Gneja Pompeja Juniora) smatram novcem Gneja Pompeja-sina.
- Novac kovan posle bitke kod Munde (17. marta 45. godine pre n.e.) u Španiji ili na Siciliji je novac mlađeg brata Seksta Pompeja.

Položnjom I veka pre n.e. naši krajevi već su rimske provincije, pa se retki primerci ovog novca i kod nas nalaze. Zbog toga dajem kronološki pregled kovanja svih 25 vrsta zlatnog, srebrnog i bronzanog novca trojice Pompeja. (Vrednosti su izražene u rimskim denarima po paritetu 1 DENAR = 50 DM).

1. GN.POMPEIUS MAGNUS AUREUS 71. PRE N.E.

Av: Glava Afrike okrenuta na desno, iza nje krčag, a ispred nje litus, natpis: MAGNVS

Rv: Pompej vozi trijumfalnu kvadrigu na desno, natpis: PRO COS 8,75 g 400

Zlatnik je iskovani povodom Pompejevog II trijuma priredjenog u čast njegovih pobjeda u Španiji i Africi.

2. GN.CALPURNIUS PISO FRUGI I GN.POMPEIUS MAGNUS DENAR 49. PRE N.E.

Av: Glava kralja Nume na desno na glavi natpis: NVMA
oko natpis: GN PISO PRO Q

Rv: Prora, nad njom natpis: MAGN
pod njom: PRO COS
(PRO COIN SULES) 3,85 g 15

Gens monetara vodi poreklo od Kalpa sina kralja Nume Pomplija dragog kralja Rima, pa je zbog toga na aversu glava kralja Nume. U vremenu kovanja ovog denara Frugi je kao Pompejev vojskovođa bio prokvestor u Španiji i sa tom titulom kuje novac. Inače denar je iskovani za života Pompeja Velikog u slavu konačnog istrebljenja gusara na Mediteranu godine 66. pre n.e., na šta simbolički upućuju predstava prore (pramac broda) na reversu novca.

3. M.TERENTIUS VARRO I GN. POMPEIUS MAGNUS DENAR 49. PRE N.E.

Av: Bista Jupitera-boga munje i groma okrenuta na desno, iza nje natpis: VARRO PRO Q

Rv: Dugi mač u sredini polja, levo delfin, a desno oran ispod natpis: MAG PRO COS
3,97 g 20

Monetar Var je komandant Pompejevih legija u Španiji, ovaj denar

legatus pro Questor, glavni predstavnik za reversu (mač, životinje i sl.) simbolički javlja o smrći Gneja Pompeja na moru i na obali. Ovo je poslednji denar kovan u imenu Pompeja Velikog za života, koji su posle njegovog ubistva u Egiptu septembra 48. godine pre n.e.

4. DENAR 48. PRE N.E.

Denar je predhodni

Denar je iskovan na desno 3,84 g 30
Denar je greškom iskovan sa
simbolom predstavom na obe strane
denara, te je samo podvrsta predhod-
njeg denara, ali je veoma redak.

5. M. PUBLICI I. GN. POMPEIUS
DENAR 46/45. PRE N.E.

Denar pod sličnom okrenut na
desno. Natpis: M. PUBLICI LEG
PRO Q. 25

Denar je prvi od
dvije kopije od njega grančicu
ime: Sartus GN MAGNVS
3,89 g. 25

Monetar Publike bio je u vreme
bitke u Taraci demara legatus pro Pra-
etatu, što se i sada vidi iz natpisa na
ime ovog demara. Tada su sinovi

Pompeja Velikog, koji je ubijen u
Egiptu septembra 48. godine pre n.e.,
u Španiji organizovali otpor Cezaru,
koji ih je porazio u bici kod Munde
17. marta 45. godine pre n.e. No kako
je Pompej Veliki već tri godine mrtav,
denar je iskovao njegov sin istoimenik
Gnej Pompej Junior i njegov legat
Publike.

6. GN.POMPEIUS MAGNUS-JUNIOR I
M. MINATIUS SABINUS
DENAR 46/45. PRE N.E.

Av: Glava Pompeja Velikog okrenuta
na desno, oko natpis:
GN MAGNVS IMP.

Rv: Scena rukovanja Pompeja i
Hispanije, natpis: M MINAT
SABIN PRO Q 3,92 g. 40

Monetar Minatije Sabin bio je
pro kvestor kod Gneja Pompeja-Juni-
ora u vreme već pomenute bitke kod
Munde. Ovo je zajednički denar njih
dvojice, iskovan pre bitke u kojoj je
Gnej Pompej Junior i poginuo.

Kao i na predhodnom denaru,
scena rukovanja Pompeja Velikog i
Hispanije simbolički predstavlja mi-
tenje Španije i Rima, tj. prisajedinje-

nje Španije Rimu, nakon dugogodiš-
njeg Sertorijevog odmetništva.

7. DENAR 46/45. PRE N.E.

Av: Glava Pompeja okrenuta na
desno, natpis: GN MAGNVS
IMP

Rv: Pompej Veliki stoji između
Taraco i Baetice, dole natpis: M
MINAT SABI PRO Q 3,84 g. 50

8. DENAR 46/45. PRE N.E.

Av: Kao predhodni, natpis:
GN MAGN IMP

Rv: Pompej stoji u sredini. Levo od
njega Baetica koja mu pruža
lovorovu grančicu, a iza njega
desno stoji Taraco koja drži tro-
fej na ramenu, natpis:

M MINAT SABI PRO Q
3,89 gr. 70

Taraco i Baetica su lokalna bo-
žanstva koja personifikuju tadašnje
rimске provincije na Iberijskom po-
luostrovu, koje su bile u posedu Pom-
pejanaca.

Sva tri denara monetara Sabina
su izuzetni numizmatički rariteti,

„Dinar“ besplatan za članove SND

Cijenički odbor SND odlučio je da članovi Društva časopis dobijaju besplatno. Ova višestruko korisna
časopisa sigurno će obradovati mnoge članove koji iz bilo kog razloga do sada nisu mogli da dode do

Za 2005. godinu planirana su dva broja: pored broja 14, „dinar“ broj 15 treba da izade za četrdeseti
međunarodni susret numizmatičara 21. oktobra.

NOVAC ALEKSANDRA III VELIKOG (336-323 G. P.N.E)

Retko kog čoveka u istoriji prati takva legenda kao što je to slučaj sa Aleksandrom III. Njegovo začeće, rođenje, život i smrt obavijeni su legendom prošlih vekova. Da li je to vreme bogova omogućilo rođenje jednog toliko talentovanog vojskovode, da li je svet zaista bio toliko mali da jedna jedinka postane ideal mnogih kasnijih generacija?

Kada je rođen 22. jula 336. godine p.n.e. njegov otac Filip uveliko je eksploatisao rudnike zlata u brdima Pangeje, u Grčkoj i tako dobijenim zlatom i srebrom formirao čuvene makedonske falange.

Aleksandar je rastao okružen mistikom pošto je njegova majka Olimpijada tvrdila da je on sin Zevsa-Amona, dok druga legenda govori da mu je otac bio Nektanheb II., poslednji izbegli faraon Egipta za koga se tvrdilo da će se kao mlađić vratiti na tron ovog milenijumskog kraljevstva. Razuzdanom Filipu ove priče prirodno da nisu godile.

Učenik Aristotela, sagovornik Demosteneta, mladi prestolonaslednik obučavao se veština ratovanja u vrtovima i šumama Nimpf, okružen brojnim prijateljima, vršnjacima, budućim vojskovodama njegovih armija (Ptolomej, Nikanor, Diad, Klit, Lizimah, Parmenion...), a posle smrti velikog kralja i sami kraljevi država i provincija.

Ubistvom Filipa II., 336. g. p.n.e. tron Makedonije i Grčke zauzima mladi kralj. Svojen sa teškoćama zbog prazne državne blagajne, koju mu je raspuštnim životom ostavio otac, Aleksandar vrši monetarnu reformu tako što izjednačava stope svih grčkih monet, uzimajući za bazu srebro kojim je Grčka obilovala i uvodeći drahmu i tetradrahmu, koje će uskoro biti kovane u svim državama njegovog carstva, čak i dugo posle njegove smrti.

Ali, monetarna reforma nije zadovoljila Aleksandra. Njegove oči (kažu da da je jedno bilo plavo, a drugo crno) bile su uperene prema Persiji. Usputno osvajanje Balkana i prelazak preko Dunava bili su samo uvertira za pohod na Istok.

334. osvojena je Mala Azija, 333. - Sirija i Fenikija, 332. - Tir, Sidon, Gaza, zatim poseta Jerusalimu, gde je po

Talmudu i očekivan, a potom i Egiptu. „Sin“ Zevsa-Amona u Egiptu biva krunisan za faraona.

Tokom boravka u Egiptu Aleksandar je duboko u pustinji Sirije posetio proročište Siuah. Istorija nije zabeležila kakva je pitanja postavljao i kakve je odgovore dobio. U pismu majci kaže da će joj ispričati sve kada se bude vratio. Međutim, umro je pre povratka u Makedoniju. Po povratku iz proročišta Aleksandar je uoko glave nosio dva ovnuska roga pričvršćena zlatnom mrežicom, i od tada počinje kovanje novca sa predstavom rogova ovna na portretu. Simbol ovna vezan je za astrologiju, a prema proračunima koje je još 1662. godine objavio Gadbari, kao datum rođenja Aleksandara utvrđena je noć između 22. i 23. jula između 22 i 24 sata, kada sunce ulazi u znak Lava i kada se na istoku pojavljuje znak Ovna. Ovan će biti obnovitelj kulta Amona.

Kovanje zlatnog novca vršeno je i u prvim godinama vladavine mладог kralja, tako da su i u osvojenim zemljama cirkulisali zlatnici - stateri i Filip II i Aleksandra. Osvajanjem Persije i ubistvom persijskog cara Darija, ogromne količine zlata i drugih dragocenosti došle su u posed osvajača. U svim kovanicama carstva (Pela, Tir, Sidon, Vavilon, Aleksandrija egipatska,

Susa, Ekbatana...) kuju se zlatnici; stater težine 8,5 g, polu-stater težine do 4,5 g, i četvrtina statera težine do 2,5 g. Na svim ovim modulima avers i revers su identični. Na aversu je prikazana boginja Atina sa šлемom na glavi, a na reversu Niha (Viktoria) sa vencem u desnoj ruci i natpisom po vertikalni pored boginje: ΒΑΣΙΛΕΩΣ - ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.

Osim zlatnog i srebrnog novca, kovan je i bronza na čijem aversu je glava Herkula sa lavljom kožom, dok je na reversu predstava tobolca, luka i toljage.

Pad Persije nije zadovoljio Aleksandara. Krenuo je prema Indiji, prešao Gang, ali se na nagonov vojske koja je pretila pobunom odlučio na povratak.

Zeleni jedinstveno carstvo Aleksandar u Persiji u istom danu organizuje svoju, ali i svadbu 10.000 svojih vojnika sa ženama Persije.

U toku priprema za novu ekspediciju na Afriku, 323. godine u Vavilolu Aleksandar III umire. Imao je samo 33 godine. Istorija kaže od groznice. Pseudo-Kalisten prepostavlja da je otrovan. Čak i mesto gde je sahranjen je misterija: Vavilon, Memfis, Aleksandrija ...

Ako je verovati legendama, na pitanje korne ostavlja carstvo odgovorio je: „Najboljem“. Ko je to mogao biti posle njega?

Novac sa njegovim likom kovali su mnogi njegovi ratni drugovi i vojskovode, a potomak njegovog vojskovoda, Ptolomeja, je i egipatska kraljica Kleopatra.

A tu, blizu nas, preko Dunava u Dakiji, pronalaže se čuveni Lizimahovi zlatnici, a Lizimah je bio Aleksandrov vojskovoda. Legenda, mit i istorija nastavljaju da žive i posle skoro 2500 godina.

Reversne predstave na rimskom carskom novcu

(II)

Za vreme imperatore novac je bio moćno sredstvo propagande. Zbog toga su ne samo vlastiti učili na vlast legalnim putem, već i usurpatori koje je vojska podržala, turili da, pre svega, novac pod svojim imenom. Efikasnost politike potvrđuje činjenica da su pojedini vladari ostali u vlasti više godina uzeti samo zahvaljujući emisiji novca. Reversne predstave i velikog broja novčića je velika raznolikost predstava na rimskom carstvu. Predstavljeno rečeno, predstave predstavljaju težište moći koja se ispoljava u verodostojnim izlaganjima koji oljavaju tu moć, a ne u njenom individualiziranju. Pri tome se uvek može vidjeti redovno žrtvuje vlastitom životu slike.

12. FEMININE PERSONIFIKACIJA

[Slika 12 je slika, a od 12 do 22 su personifikacije]

1. *Concordia* je personifikacija sreće. Često se predstavlja na novčiću kako drži ili prazni vrat. Savršen retko je prikazana s detetom u ruci ili kako bacaju novčićem narodu. Njeni epiteti su: F. AVGUSTI (slika 12), A. CONCORDIA.

Slika 12: Rombacija

2. *Anona* predstavlja neophodne namirnice, prvenstveno žito. Prikazuje se sa rogom izobilja i klasjem žita u rukama, dok su kraj nje često modius i pramac broda. Epitet je A. AVGUSTI.

3. *Ekvitas* označava pravičnost, a prikazuje se s terazijama i rogom izobilja ili skiptrom, uz epitete A. AVGUSTI i A. PVBLICA.

4. Personifikacija večnosti, *Eternitas* (slika 13), prikazuje se s atributima - globom, bakljom, feniksom, skiptrom, ili, rede, glavama Sunca i Meseca. Epiteti su joj A. AVGUSTI i A. IMPERII.

Slika 13.

5. *Fekunditas* simbolizuje plodnost, a prikazuje se kako sedi na prestolu ili stoji, držeći dete (ili s jednim ili više dece kraj nogu) i rogom izobilja. Najčešći joj je epitet F. AVGUSTI.

6. *Felicitas* je najpre personifikacija sreće i plodnosti, a kasnije uspeha i uspeha, i konačno postaje simbol sreće rimskog naroda i carskog doma. Prikazuje se sa kaducejem i rogom izobilja, skiptrom ili grančicom, ponekad oslonjena na stub. Ima brojne epitete, kao što su: F. AVGUSTI (slika 14), F. PVBLICA, F. PERPETVA, SAECVLI F, TEMPORVM F, IMPERII F.

Slika 14.

7. *Fides* je personifikacija povere i date reči. Drži pateru i rogom izobilja ili klasje i korpu sa voćem. Kao FIDES MILITVM drži dva standarda ili veksilum i standard. Od epitetova javlja se još i F. EXERCITVS.

8. *Fortuna* je personifikacija blagostanja, plodnosti (prirode i žena), sreće i sudsbine. Prikazuje se pod velom, kako drži krmu na globu i rogom izobilja, uz legendu F. REDVX. Ponekad se kao atributi javlja grančica masline, patera ili točak (kao simbol promenljivosti sudsbine).

9. Personifikacija slega, *Konkordija*, predstavlja se kako sedi na prestolu ili stoji, s paterom i rogom izobilja, ili skiptrom u ruci. Ponekad joj se kraj nogu nalazi i oltar. Kao CONCORDIA MILITVM drži dva standarda. Drugi epiteti su joj C. EXERCITVS, C. AETERNA, C. AVGUSTORVM i C. FELIX.

10. *Leticija* je personifikacija radosti koja se često javlja kao revolucionarna predstava, naročito na novcu carice. Drži venac i skiptar ili sličnu krmu na globu, uz epitet L. PVBLICAT, L. AVGUSTI, L. PVBLICA, L. TEMPORVM.

11. *Liberatice* simbolizuje plodnost i duševnu slobodu, a prikazuje se kako drži abak ili lenuku i mag zaobljatu ili pilenski stup, uz epitet L. AVGUSTI.

12. *Silvester* je personifikacija života. Stari plemen i skiptar, ponekad se oslanja na stub. Ime epitete L. PVBLICA, L. AVGUSTI.

13. Personifikacija mira i njegovih blagodeti, *Pax* ovapločenje ideje o rimskom Zakonu i redu, suprostavljenog mračnom svetu varvara, koji su ugrožavali granice Imperije. Česte su nijene predstave na novcu i to kako drži grančicu masline i skiptar ili rog izobilja i skiptar. Njeni epiteti su P. AETERNA i P. AVGUSTI.

14. *Pietas* olikovljuje pobožnost, ali i dužnost čoveka prema porodici, zajednici i bogovima. U vreme Carstva označava odnos podanika prema imperatoru i ljubav među članovima carske porodice i savladarima. Prikazuje se pod velom sa podignutim rukama ili kako drži skiptar i pateru iznad žrtvenika, ponekad i kutiju s mirisima. Epiteti su P. AVGUSTI i P. PUBLICA.

15. *Providencija* personifikuje brigu careva za Rim i rimski narod (PROVIDENTIA AVGUSTA) ili stanje bogova o rimskim caravima (PROVIDENTIA DEORUM). Prikazana je kako drži štap iznad globa i skiptar ili rog izobilja. Od III veka češće drži glob.

16. *Pudicitija* se, kao personifikacija čestnosti rimskog matrona, često prikazuje na novcu carica, i to kako sedi ili stoji, rukom pridržava ven i drži skiptar, uz legendu P. AVGUSTA.

17. *Salus* označava napredak, uspeh, spas. Od vremena Avgusta dovedi se u vezu s caravima, a od njegovog blagostanja zavisi i blagostanje čitave države. Prikazuje se kako sedi ili stoji i drži pateru iz koje hrani zmiju koja se uzdiže sa oltara, ili drži zmiju u naručju i hrani je iz patere. Ponekad kao atribut ima i rog izobilja i krmu na globu. Njeni najčešći epiteti su S. PVBLICA i S. AVGUSTI.

18. *Sekuritas* olikotvoruje bezbednost rimskih imperatora i rimskog naroda. Prikazuje se kako sedi ili stoji i drži pateru ili skiptar, ponekad oslanja na stub. Od brojnih epiteta

izdvajaju se: S. PVBLICA, S. PERPETVA, S. ORBIS, S. TEMPORVM.

19. *Spes*, personifikacija nade, od vremena Avgusta tesno je povezana sa napretkom carske kuće (SPES AUGUSTI). Prikazuje se kako pridržava nabore haljine, s cvetom u ruci, s epitetima: S. PVBLICA, S. PERPETVA, S. FELICITAS ORBIS.

20. *Ubertas* je personifikacija plodnosti i bogatstva koja se prikazuje s rogom izobilja i pileusom ili grozdom. Najčešći joj je epitet V. AVGUSTI.

21. *Viktorija*, koja označava pobedu, spada u najomiljenije predstave na novcu. U doba Carstva sve se više dovodi u vezu s određenim carskim pohedama, nego s pobedom uopšte. Pridodaje joj se epiteti prema nazivima osvojenih zemalja (V. PARTHICA, V. GERMANICA, V. BRITANICA, itd), legija, ili prema imenima imperatora. Pred kraj I veka pojavila se VICTORIA POPVLJ ROMANI (pobeda rimskog naroda). Krilata je, predstavljena u mirnom stavu ili pokretu, a drži venac i palminu granu, ili palminu granu i štit, ili kako drži štit iznad palminog drveta dok joj je nogu na globu, ili kako drži dijademu obema rukama; ponekad joj je kraj nogu zarobljenik. Od ostalih epiteta javljaju se i: V. AETERNA, V. AVGUSTI ili AVGUSTOUM (slika 15),

Sl. 15.

MANI (Genije rimskog naroda), a posebne počasti je uživao i Genije imperatora. Predstavlja se sa paterom i rogom izobilja u ruci, ponekad i sa oltarom kraj nogu. Kao Genije legija predstavlja se sa standardima.

23. *Honor*, personifikacija časti, prikazuje se kao mladić s kopljem i rogom izobilja ili sa grančicom masline i rogom izobilja.

24. Personifikacija hrabrosti i vrline, *Virtus*, omiljena je predstava na novcu. Zajedno sa Honorom ima važnu ulogu u ratnim pohodima i kultu legija. Najčešće je u vojničkom odelu, sa ščemom na glavi, češće kako stoji ili korača, nego kako sedi. Drži štit i kopljje (slika 16) ili grančicu; kopljje i parazonij; ili kopljje i trofej. Epiteti su mu V. EXERCITUS i V. AVGUSTI.

Sl. 16.

E - VOJNICKE POBEDE I OSVAJANJA

Tokom svoje istorije Rimljani su vodili brojne ratove, a svoje pobeđe slavili i na novcu. Time se istovremeno pojavljuju legije koje su u ratovima učestvovali, i podstiče njihova lojalnost. U predstavama ratova najčešće se pojavljuju zarobljenici, simbol poraženih naroda, koji sedi na zemlji (slika 17); trofeji sa zarobljenicima koji sedi; osvojeno oružje na gomili (slika 18), standar-

Sl. 17.

22. *Genije* je predstavljao snagu i karakteristične osobine - element božanskog - kod muškarca, i otud, prvo bitno, posedovao individualne osobine. U doba Carstva ovo shvatjanje se menja i Genije se smatra apstraktnom božanskom snagom. Najvažniji je bio GENIVS POPVLJ RO-

legijski orao na
pojedinih legija
i t.d.).

S. 18.

RIMSKI TIPOVI

grapi su personifikacije provincija, gradova ili ženske prirode. Među njima se javlja muška figura, među kojima je odgovarajuća personifikacija GERMANIA, BRITANIA, DANICA (slika 19), PANNON-

S. 19.

RIMSKI TIPOVI

spomenici, razlike u gradevina na novcu su svedočanstvo da su veliki nemari. Najbroj-

S. 20.

S. 21.

nije su predstave hramova, zatim slavoluka (slika 20) i drugih građevina kojima su proslavljeni imperatori. Među njima su: Trajanov stub, Trajanov most, mostovi Hadrijana i Septimijsa Severa, Cirkus Maximus, Koloseum (slika 21), Karakaline terme, dva pristaništa Ostije, gradskie statue, i t.d.

H - PREDSTAVE ŽIVOTINJA

Rim usvaja tradiciju grčkog kovanja s čestim predstavama životinja. One su ili prosti deo faune, ili pak ističu neke osobine imperatora, ali su u svakom slučaju među najdopadljivijim reversnim predstavama. Već se na novcu Avgusta javljuje krokodil, junica, bik, divlji vepar, lav, jelen, orao, krab i leptir (slika 22). Kod Hadrijana tu su Pegaz i grifon na novcu Antonija Pija postoji i slon ili krmača koja doji prasice ispod hrasta. Predstava slona omiljena je tokom prve polovine III veka i javlja se na novcu Karakale, Gete, Elagabala i Filipa I. Povodom velike proslave hiljadugodišnjice osnivanja

S. 22.

Rima, u vreme Filipa II, izdata je posebna serija s predstavama lava, nilskog konja, antilope, jelena, koze i vučice sa natpisom SAECVLARES AVGG.

I - OSTALI TIPOVI

U ovu grupu spada nekoliko manje zastupljenih vrsta reversnih predstava: nebeska tela (zvezda, mesec, mesec okružen zvezdama, kometa); mitološke scene (vučica koja doji Romula i Remu, Eneja sa Anhizom i Askanijem); predstave brodova (jedrenjaci, na kojima se vide ves-

lači, krmanoš, sa standardom i akrostilijumom na krmi); simbolični tipovi (od instrumenata koji se koriste u kultu su: simplum, litus, tronožni oltar, patera, i t.d. (slika 23), a javlja se i šake u rukovanju, koje simbolizuju slogu suvladara).

S. 23.

Prva careva briga po dolasku na presto, bila je da obelodani srednje okolnosti pod kojima mu je podarena vlast i da predstavi sile na koje se oslanja. Ako na prsto dolazi kao usvojenik ponosi se pravom koje mu je dodeljeno i zahvaljuje svom prethodniku. Ako na vlast dolazi kao usurpator, odaje zahvalnost svojim vojnicima i legijama koji su mu bili verni i potpomogli njegov prevrat, a takođe i provincijama koje su mu pomogle. U značajnim godišnjicama imperatora, slave se njegov rad, vrlina i staranje kojima pričinjava sreću i slavu za ceo narod; slave se njegove pobjede, sklopljeni mir, daružljivost prema legijama i čitavom narodu, građevine koje je sazidao, itd.

Umetnički izraz na reversnim predstavama rimskog novca toliko je podređen pragmatizmu, da se izražava ono što je najbitnije-poučava se narod onome što je važno, ističe se slava otadžbine ili određene vladavine. Jednom rečju, umetničko ustupa pred dokumentom i hronikom. Uz istorijsku informaciju koju donose natpisi, one predstave redovno sadrže, neposredno ili kao aluziju, političku ili religioznu ideju. One su ilustracija ideologije i veran odras vremena u kojem su nastale.

UMETNIČKE OSOBINE RIMSKOG NOVCA

Republikanska moneta je u početku bila pod uticajem stranih (kampanjskih i južnoitalskih grčkih) majstora da bi kasnije prešla na sopstveni, tvrd i linearan stil. Od Sulinog vremena - zahvaljujući intenzivnom helenizovanju rimskog života i kulture - obraća se više pažnje umetničkoj strani novca. Njegov reljef postaje dublji, grupe harmonične i dekorativni elementi češći. Oseća se ugledanje na uzore velike umetnosti (npr. devet muza sa Herkulom na novcu Kvinta Pomponija). Muze preslikavaju jednu grupu statua, kvadriga Lucija Plautija Planka podseća na fresku). Stil je realističan, pre svega u vajanju portreta koji (kao i veliki rimski portret) znači najviše dostigneće rimskog stvaralaštva u toj umetnosti. Karakteristični su i impresivni npr. likovi Cezara, Pompeja i Bruta.

Portret carske monete stoji u tesnoj vezi sa velikom umetnošću i dugo se održava na veoma velikom umetničkom nivou. Počinje sa jednom idealizujućom tendencijom po helenističkom uzoru (npr. Avgustov portret na Tiberijevom novcu) da bi pod Neronom skrenuo na realizam snažnog izraza blizak rimskoj umetnosti. Pred kraj Domičijanove vlade oseća se novo sklonost za ulepšavanjem, koju Nerva i Trajan nisu pristigli. Trajanova bista dobija dublji oblik, pod uticajem tadašnje mode u velikoj plastici. Od Hadrijana se carski portreti opet kuju s izvesnim, lakim idealizovanjem. Opadanje umetničke visine portreta na novcu započinje od kraja II veka, od Aleksandra Sewera već ubrzano. Lik postaje rađen površno i uprošćeno, bez potrebnih detalja i prave invencije. Ipak i dalje se sporadično sreću lepi portreti kad veličina primetka ili prilika to dozvole (npr. Galijenovi medaljoni). S Dioklecijanovom epohom postepeno nestaje portreta kao individualne slike:

predstave vladara na novcu su udešene tako da uzajamno liče (između ostalog, radi naglašavanja jedinstvenosti tetrarhije) s jednom ili dve markantne crte koje omogućuju identifikaciju. Portret ranovizantijskog perioda je sasvim šablonski i idealizovan: izduženi likovi vladara deluju nestvarno i simbolisu njegovu uzvišenost. Dok je za vreme Republike i ranog carstva portret rađen gotovo isključivo u profilu, u III i IV veku se sporadično javljaju en-face likovi na novcu (npr. Postum, Maksencije) i od 340. godine postaju veoma česti na solidima i docnije, na bakru. Naročito je bakar dao niz ne tako lepih, krupnih i šematizovanih likova, npr. Justinijana I.

Stil figuralnih predstava na rimskoj moneti stoji na visini tadašnjeg istorijskog reljefa i slikarstva. Ova velika umetnost uticala je na kovanje ne samo temom, rasporedom grupa, već i izrazom. Neki krupni novac, npr. medalje od bakra i mesinga u II veku svojim grupama ljudi i životinja, pejsažom i arhitektonskom pozadinom, dubokom perspektivom, rađeni pažljivo, s ljubavlju za detalj i smisalom za prostor, ne ustupaju velikim uzorima od kojih su zavisni (npr. scene Adlocutio, Adventus, Liberaltas i td). Razume se da pojedinačne figure personifikacija na običnom, sitnom novcu uglavnom zadržavaju krutost helenističke monetarne umetnosti. Od III veka nastaje osiromašenje i tipova reversa (veće grupe sasvim isčešavaju) i njihovog izvođenja, koje karakterišu plitak reljef, tvrde konture i šablonizam. Umetnička skromnost ranovizantijskog kovanja odnosi se i na revers; odlikuju se jedino neki tipovi sa dekorativnim numeralom ili natpisom, bez sumnje neambiciozni epilog, jedne duge i plodne stvaralačke aktivnosti.

NOVAC

IMPERATORA TIBERIJA (14-37)

Bilo bi realno očekivati da je emisija delatnost imperatora Tiberija za blizu četvrt veka vladavine bila izuzetno plodna. Međutim, za novac sa likom cara se to ne bi moglo reći.

Tiberije je postao gospodar Rima i Imperije kasno, kada je već imao 56 godina. Na bazi onoga što o njemu kaže Tacit (ANALI) i Svetonije (DE VITA CAESARVM) detinjstvo mu je zlog očevih političkih opredeljenja proteklo u bežanju a evidentno je da je neke fobije zadržao, čak su bile i posuđene u zrelo dobu, pošto se na drugi način ne mogu tumačiti njegova bekstva, prvo na Rodos a potom na Kapri.

Tesko je reći da je imao ambiciju da nasledi Oktavijana Avgusta bez obzira na činjenicu da mu je bio net i adoptivni sin, ali je ambicija njegove majke Livije (kidnapovane Avgustove supruge) trasirala put ka tronu najveće sile sveta. Ni sam Avgust nije u Tiberiju video svog naslednika, ali posle nekoliko misterioznih smrти unutar porodice u svom testamentu piše: „Budući da mi je skrivena sudbina otela sinove Gaja i Lucije (adoptivni sinovi) neka mi baštinski hude Tiberije Cezar...“

Novac Tiberija kovan je još za vreme Avgusta (as i semis) ali bez lika budućeg naslednika, da bi se od 4. godine kovao novac i sa njegovim likom. Tiberije nije bio sujetan kada je novac u pitanju jer u njegovoj emisiji delatnosti se više pojavljuju modelli sa likovima članova njegove porodice: Druz, sin Tiberija, Neron Klodije Druz, mladi brat, Germanik, sin Druza i Antonije i dr. Sam car nije bio raspolik, naprotiv carska blagajna bila je puna za njegove vladavine, a na dnu poreksu politiku svedoči i njegova učenica: „Dobar pastir ovce nema sreće“.

Godine 33, zbog pasivnog bilansa spoljne trgovine (veći uvoz od izvoza) plemeniti metali kao novac oticali su u istočne provincije a odatle i van granica Imperije. Odlučeno je da se na osnovu Zakona otpočne borba protiv zelenasta. Uplašeni poverioci su zatražili povratak zajmova i dugova, novac je počeo da „iščeza“, dužnici da prodaju zemlju a porodice (firme) počele da propadaju. Tu krizu je zauzavio sam Tiberije kada je, da bi zadržao vrednost valute uneo u menjačnice 100 miliona sestercija,

Tiberije je po Avgustovom standardu nastavio da kuje aureus i kvinar u zlatu, denar u srebru, i sestercijus, dipondijus i as u bakru.

Slika 2 prikazuje denar sa predstavom cara sa lоворovim vencem na glavi i najčešćim natpisom: TI CAESAR DIVI AVGUSTI F AVGUSTVS, dok je na reversu predstavljena Livijska (misli se da to može biti i PAX) kako sedi i deži skiptar i grančicu uz natpis PONTIF MAXIM i eventualno dodavanje po redu broja tribunata.

Sam lik cara se protekom godina nije bitnije menjao, a kovnici koje su radile su one u Rimu, Lugdunumu, Cezareji, Samosatu kao i kovnici u Aleksandriji i Antiohiji, gde se na modulizmu pojavljuju i grčki natpisi (srebrna tetradraluma). Poslednjih deset godina svoje vladavine (od 27. god) Tiberije je proveo na ostrvu Kapri, nikada više ne posetivši Rim. Stečena ili nasledna fobija odvela ga je u izolaciju gde se mogao prepustiti svim oblicima razvrata i zločina. Ostrvu se moglo prići samo sa jedne strane zbog nepristupačnih litica, te se tako mogao nadgledati svaki dolazak posetilaca. Iz tog perioda potiče i reguliran Zakon o uvredi veličanstva, po kom je smrtna kazna izvršavana čak i nad ljudima koji u javnu kuću ili u javni WC uđu sa novčićem na kom je našao lik Avgusta. Nikad nije prihvatio titulu Oca domovine (PATER PATRIE) te se ova oznaka ne pojavljuje na njegovom novcu. Teško je za njega reći da je umro, bar ne prirodnom smrću. Kazivanja su različita: otrov, ugušen jastukom, udavljen maramom... Dogodilo se to 16. marta 37. godine uz pomoć Makrona, pretorijanskog prefekta, a moguće i Gaja Kaligule. Narod je njegovu smrt i pozdravio i proslavio rečima: „S Tiberijem u Tibar“, ne značući šta ga i ko čeka u budućnosti.

Na slici 1 prikazan je as, Druza Mladeg, Tiberijevog sina kovan 21/22 godine sa natpisom na aversu: DRVSVS CAESAR TI AVG F DIDI AVG N.

Međutim, pri kraju njegove vladavine način popunjavanja državne blagajne bio je surovo neizbirljiv. U Galiji, Siriji, Grčkoj i Hispaniji po njegovom nalogu zaplenjen je imetak najuglednijih ljudi carstva samo zato što su deo tog imetka imali u gotovom novcu, dok je partskog kralja Vonona,

koji je proteran od svog naroda ali sa ogromnim blagom potražio okrilje Rima - pogubio, da bi se tog blaga dočepao.

Filozofski aspekt kroz tri primerka novca Rimske Republike

Istorijski je učiteljica života. Ova misao, davno izrečena, ima univerzalni značaj koji do sada nije osporen, naprotiv mnogo puta u praksi potvrđen. I pravilo da oni narodi koji ne nauče lekcije iz istorije u budućnosti bivaju osuđeni da ih ponove, istinito je, a nažalost mnogi narodi po ko zna koji put prolaze kroz ista teška da ne kažem možda suviše grubu reč - kobna iskustva.

Istorijski se uči različito: ustremom i pismenim predanjima i na osnovu materijalnih dokaza-svedočanstva istorijskih zbivanja koja se mogu proučavati na razne načine. Numizmatika je istorijska disciplina značajni pokazatelj razvoja društva tj. svih ekonomskih, kulturnih, privrednih i drugih društvenih prilika a novac predstavlja to materijalno svedočanstvo. Pažljivim proučavanjem nekada se može doći do značajnih zapažanja pa i otkrića.

Sakupljući stari novac jedno vreme bio sam posebno zainteresovan za period Rimske republike, te sam za relativno kratko vreme u zbirku uvestio tri novčića. Naravno kad prvi put vidite novčić iz antickog perioda vi najčešće ne zname o čemu se tačno radi nažalost ni prodavač nema dovoljno informacija, pa se novčić kupuje na poverenje i iz ljubiteljske strasti.

Tragajući o kakvima se novčićima radi došao sam do iscrpnih i tačnih podataka iz numizmatičke literature, ali kruna svega bilo je moje zapažanje koje se otvorilo pred mnom jer su ova tri novčića bila poredana jedan pored drugog kao knjizice mozaika koji prikazuje celovitu sliku društvenih zbivanja II i I veka p.n.e.

Novčiće će opisati kronološkim redom uz svoja zapažanja:

Prvi novčić je denar iz 148. godine p.n.e. „klasičan“ tip gde je na aversu glava Rome sa štrom okrenuta na desno i oznaka vrednosti X (deset asa) ispred vrata i ispred brade, dok je u levom praznom polju LIBO, ime jednog od magistrata. Na reversu su Kastor i Poluks blizanci „dioskuri“, koji jašu na konjima i drže u svakoj ruci po jedno kopljje. U otsečku ispod konja je natpis Q. MARCVS i ROMA. Ovaj denar ima težinu od 3,84 grama finog srebra, odlične izrade a bio je

otkovan u rimskoj provinciji Marsiji koja je ulazila u sastav rimske republike na apeninskom poluostrvu. U odnosu na druge denare iz ranijeg perioda vidi se da je ovaj denar po svojoj težini reprezentativan i on sam po sebi govori o velikom bogatstvu, privrednoj i ekonomskoj stabilitetu republike koja je tada bila na putu da zagospodari i svojim većitim rivalom Kartaginom koju je 146. god. p.n.e. srušila sa zemljom.

Godine 122. p.n.e. pokoren je Galija. Rimска republika postaje nepriskosoveni gospodar svih važnijih zemalja Europe i severne Afrike i nema joj takmaca. Nastupa rimski mir (Pax Romana) za sve ljudi pod vlašću jednog gospodara, ogreznog u vrednostima materijalizma. (Ako se podsetimo početka teksta možemo konstatovati da se i nama danas dešava slično kao toliko vekova unazad, podanicima rimskog carstva, samo pod novom parolom - Pax America). Ukoliko se zapitamo: pa šta je

falilo rimskim materialistima kada znamo da su i dalje napredovali u svojim osvajanjima i uspeli da očuvaju državu do kraja V veka, sledi logičan odgovor. Falilo im je duhovno bogatstvo koje su oni ipak mudro mada ne bez teikoća preuzeli od helenističke kulture sa kojom su u svojim osvajanjima došli u dodir. Bog koji je stvorio sve i od koga je sve počelo, prapočetak svih stvari, bog Janus predstavljen je kao glava sa dva simetrična lica brađatog muškarca. Ova dva lica simbolizuju dvojnu suštinu Janusa ali i svih stvari na svetu, materijalnu i duhovnu stranu. Religije i najveće filozofije sveta su i danas u prepirci što je iz čega proisteklo, duh iz materije ili materija iz duha i na osnovu toga grade svoja polazna stanovišta.

Drugi denarijus otkovan je 119. god. p.n.e. i to od bilona, veoma loše legure srebra. On je po klasifikaciji državni falsifikat. Kako je moguće drugačije objasniti loš novac tek proglašenog gospodara sveta. Ovaj denar na aversu ima predstavu glave Janusa i okolo napis magistrata M. FOVRI dok je na reversu prikazana aktuelna pobeda nad galskim

plemenima u vidu stopeće Rome koja je podigla venac pobjede iznad zaplijene galske ratne opreme i dva ratna bubnja. Vertikalno na desno je natpis ROMA dok je u otsečku natpis magistrata PHILI. Poznata kriza Rimskog carstva u drugoj polovini II veka p.n.e. prebrođena je duhovnom zem-

izvijom i privlačnjem helenističke kulture. To je rezultat pobjede struje predviđene Scipionom Afrikancem i stvarom da sudbina vlasti Rimom nezgoda konzervativnoj struci predvođenoj Katomom braniocem „mos majorum“ (pradedovskih običaja). Težina ovog denara iznosi 3,37 grama.

Treći denarijus je serratus, u prevođu nazupčeni denar koji je po obodu ureživan da bi uverio publiku da je otkovan od punog i dobrog srebra, jer je narod dobrim delom izgubio poverenje u kvalitet i vrednost novca iz prethodnih vremena. Rimljani su postigli harmoniju kroz ravnotežu duha i materije jer su pored osvajanja prošli period poznat kao helenizacija rimskog sveta te su kroz materijalno bogacanje obogatili i svoj duh. To je dovelo do perioda stabilizacije i dugovečnosti koji se ogleda kroz treći denarijus otkovan od odličnog srebra i težine od 4,03 gra-

ma koji nam govori o postignutom prosperitetu u odnosu na ranja vremena pre krize. On je otkovan za vreme diktatora Sile 79. god. p.n.e. u pokrajini Klaudiji u južnoj Italiji koja je i geografski bila pod jakim uticajem novog helenističkog duha što se vidi po apstraktinom prikazu konja u bigi

(dvopreg). Na aversu je glava boginje Dijane na desno ispred vrata i ispod brude slova S C (senatus consulto) levo od vrata luk i korpa sa strelnama. Na reversu je prikazana boginja Viktorija koja tera dvopreg i drži u jednoj ruci venac pobjede a u drugoj palminu granu. U odsečku stoji TI CLAVD a

iznad odsečka A CXX što je najverovatnije spomen na neku pobjedu od pre 120 godina (Anno CXX).

Na osnovu napred iznetih započetih na kraju bi izveo zaključak u skladu sa aktuelnom situacijom kod nas i u svetu.

Unipolarni svet je svet u kojem dominira jedna ideja, jedna vrednost, jedno lice Janusa. Bipolarni svet je neka vrsta globalne ravnoteže gde je jedno lice Janusa na zapadu a drugo na istoku. Čovečanstvo treba da teži da oba lica Janusa budu prisutna kako svuda tako i podjednako, tj. simetrično isto kako ga je videla i antička filozofija.

Ako sadašnji gospodari sveta ne shivate da je suština stabilnosti i prosperiteta ljudske civilizacije u harmoniji tj. ravnoteži duha i materije gde prevaga kako na jednu tako i na drugu stranu donose propast, budućnost čovečanstva biće netrivesna.

DINAR - NAJSTABILNIJA VALUTA

Jedanaestog maja 1931. godine donesen je Zakon o novcu Kraljevine Jugoslavije, kojim je sankcionisano da vrednost dinara odgovara vrednosti 26,5 milograma čistog zlata. Narodnoj banci je propisano 35% pokriće u zlatu ili devizama svih ojenih obaveza po viđenju. Takođe, Narodna banka je bila obavezna da sve aume preko 250 miliona dinara zamjenjuje za zlato u polugrama ili za devize. Izvoz zlata i deviza, prema ovom Zakonu, bio je sloboden, odnosno formalno je ukinut režim deviznih ograničenja. Stupanjem na snagu Zakona o novcu 28. juna 1931. godine prvi put u Kraljevini Jugoslaviji uspostavljeno je zlatno-devizno važenje.

Na žalost, posle jedva tri meseca primene Zakona o novcu, u trenutku kada je privredna i finansijska kriza već duboko potresala zemlju, Vlada je bila prinuđena da zavede ponovo kontrolu prometa stranog, a i domaćeg novca. Dana 7. oktobra 1931. godine propisan je nov Pravilnik o regulisanju prometa devizama i valutama koji je, pretrpevši više promena, bio na snazi do kraja meduratnog perioda. Njegovim odredbama isključivo je regulisana trgovina novcem, dok je trgovina robom ostala slobodna.

Zahvaljujući merama devizno-valutne politike, dinar je izgubio za vreme krize samo 28,5% svoje vrednosti, u odnosu na švajcarski franak, utvrđene njegovom faktičkom, a kasnije i zakonskom stabilizacijom. Kursna vrednost dinara padala je tokom 1931. i 1932. godine, da bi se već januara 1933. godine stabilizovala. Od tada pa do kraja meduratnog perioda dinar je bio jedna od najstabilnijih svetskih valuta, ustalivši se na ciriskoj berzi na nivou od sedam dinara za 100 švajcarskih franaka. Stabilnosti dinara u ovom periodu svakako je doprinela štedljiva budžetska politika države i uravnoteženost novčanog opticanja,

ЗАЈЕДНИЧКИ НОВАЦ ДЕСПОТА ЂУРЂА БРАНКОВИЋА И БОСАНСКОГ КРАЉА ТОМАША ОСТОЈИЋА ИЗ КОВНИЦЕ СРЕБРЕНИЦА

Сл.1 Сребренички новац „НОВА ЦЕКА“ деспота Стефана Лазаревића

Постоји једна раритетна врста сребрног динара искованог у босанској Сребреници, која представља заједнички новац српског деспота Ђурђа Бранковића (1427-1456) и босанског краља Стефана Томаша Остојића (1444-1461).

ГРАД СРЕБРЬЯНЫЙ, како га назива Константијн Филозоф, био је, поред Новог Брда, најбогатији рудник сребра које је представљало главни метал средњег века. Сребреничка руда је експлоатисана још у римско доба и представљала наставак римских „argentariae“ покрај истувања муниципија Domavia. Рудник у средњем веку достиже свој највећи успон. Сам град Сребреница са рудником, рударским окнима, топионицом руде и рударским насељем представљају је у то време град-колос. Ту је живедо дosta света. Из неких документа се види да су због дима из топионице постојали еколошки проблеми. О величини града говори нам и податак да је ту почетком XV века било средиште српске митрополије задужене за североисточну Босну, која је у то време улазила у састав државе деспота Ђурђа. Значај и економску моћ овог рудника и ковнице видимо из чињенице да је у време деспота Ђурђа ту радио

изузетно велики број златара. Ево једног податка: производња сребра у Српској деспотовини, укључујући Сребреницу, износила је преко 15 тона сребра годишње. Процењује се да је од тога само Сребреница на врхунцу свог развоја давала 5-6 тона сребра годишње. Деспот Ђурђе је пред крај владавине од Сребренице приходовао 30.000 дуката годишње, исто као и босански краљ Стефан Томашевић 1458. године, када је Сребреница поново дошла у посед Босне.

Закуници рударских окана били су скоро искључиво Дубровчани; они су били и перстко и закуници ковачких царина. Вршили су велика узетања, богатили се и налазили начин да у сваком моменту одрже ту своју позицију, било који владар да је на власти. О издавању кованица у закуп постоји доста документа из времена деспота Стефана Лазаревића. Он је, добијши Сребреницу, већ 1417. године издао у закуп сребренику ковничку царину. Приходи од рудника, ковача и ковачке царине спадали су у регална права владара и били су веома профитабилни. Деспот Стефан Лазаревић је Сребреницу добио као донацију од угарског краља Жигмунда одн. награду за учинене услуге на политичком плану. Сматра се да ју је Деспот преузео 1411. године или поседовање Сребренице од стране Деспота утврђено је изворима тек у другој половини 1413. године. Деспот је обновио стару ковницу и ковао

новац са натписом „НОВА ЦЕКА ГОСПОДИНА ДЕСПОТА“. Свакако да су ту коване и неке друге прве Деспотовог новца. У првој половини 1427. године дошло је до побуне чиновника у Сребреници због Деспотових намета и неких нерешених спорова. Ову побуну Деспот је хрвато угушио уз изричење ригорозних казни. Дубровчани су тада прекинули трговинске односе са Србијом. Деспот је умро 19. јуна исте године и није успео да обнови везе са Дубровником. Остало је да то регулише његов наследник Ђурђе.

Експлоатација рудника у Сребреници почиње се у XIV веку, а касније и ковница. У другој половини XIV века почиње се сребрни новац под називом „grosi de Srebreniza“. У то време у Босни шаје била позната ковница босанских краљева. Истраживачи дају индикација да би то била можда Фојница.

Од момента када је Сребреница дошла у посед деспота Стефана (помен у документима 9. октобар 1413) па све до пада Деспотовине 1459. године, оди, краљевине Босне 1463. године. Сребреница представља јабуку раздора међу владарима ових двеју држава. Српска власт у Сребреници шаје трајала непрекидно. У времену од 1411-1463. Сребреница је била једном угарска, пет пута српска, четири пута босанска и три пута турска. Око ње су се водили стални ратови, а ту је нарочито прешаљена босанска властела. Каза је десет

Бурђе 1444. године поново повратио своју државу, он је у савезу са босанским војводом Стефаном Вукчићем против краља Томаша поново освојио Сребреницу. Пре јесени 1446. Сребреница је поново у рукама Босне. Имамо податак да је у веома кратком периоду од маја до јуна 1448. када је Сребреница била у Томашевим рукама, Бурђе имао извесног удела од царинских прихода. Изгледа да су се краљ Томаш и деспот Бурђе тога пута нагодили: држали су заједно своје царинске у Сребреници, при чему су делили заједнички приход од царине. Овај режим поделе прихода од кованице царине сигурно је постојао у Сребреници још 1447. године. Али непријатељство се наставило. Бурђев штурм Тома Кантакузен осваја Сребреницу 16. септембра 1448. године, која већ на почетку 1449. поново пада у руке Босанаца.

Борбама око овог пограничног града никада краја. Најзад, јула 1451. године, на молбу самог босанског краља Томаша, а уз посредство Дубровчана, дошло је до преговора између Бурђе и Томаша који су завршени миром и предајом Ђурђу тврђаве Сребрник и града Сребренице са рудником. Она остаје у српским рукама све до смрти деспота Лазара Бурђевића јануара 1458. када је Сребреница са још 11 околних утврђења поново доспела у руке краља Томаша. Године 1462. Сребреницу су освојили Турци.

Пре него што пређемо на опис горепоменутог заједничког кованца Томаша и Бурђе, укратко да кажемо нешто о кованцима краља Томаша Остојића који је наставио традицију кованца свог претходника краља Твртка II издајући многе сконице различитих кованца у веома репрезентативном облику. Ту

су била углавном три номинала са више врста и подврста. Емитован је широки грош (двоstruki динар) као имитација гроша краља Твртка II. Томаш је у своје новчарство увео неке новине. Револуционарним кораком за Босну сматра се његов новац са натписом на два језика: српски (латиницом) и латински, са више подврста. Ови динари су типолошки сасвим нова врста новца у босанској нумизматици. Овде се ради о динарима са аверском представом круне босанског краља и његовим монограмом, у две варијантама ободниог натписа: српском и латинском. Мотив са монограмом највероватније је преузеут са новца утарске краљице Марије (1383-1385), влади Речи Х, 114. И на реверсу је новина: ту је свети Гргур у мандорли SA-GR. Стилизација оловара зубровачком динару Исуса у мандорли. Слободно се може рећи да су ове врсте Томашевих динара типолошка имитација утарског и зубровачког новца. Овде се, дакле, први пут на босанском новцу јавља краљевска титула на домаћем језику латиничним писмом (GOS TO ME CRA BOSNE). Овакви натписи на народном језику велика су реткост у средњовековној Европи. У Србији се ово практикује још од краља Драгутина (ободни натпис на српском језику-ћирилицом). Још једна новина коју Томаш увodi на новцу јесте нова врста динара са грбом породице Котроманић у једноставном облику: штит подељен косом траком са по три љиљана у сваком пољу. Традицију кованца на српском језику латиничним писмом наставља и краљ Стефан Томашевић (1461-1463) који је за време кратке владавине успео досћа да искује.

Како што је већ поменуто Босна и Србија су због Сребренице биле у

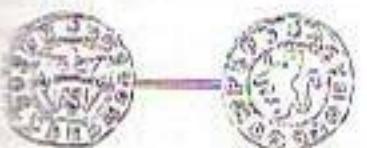
сталном сукобу, па је овај град често мењао господара. Заједнички сребрни динар Томаша и Ђурђа, који је за нумизматику посебно интересантан, могао је, према проф. Сиремићу, да буде искован после 1444. у Сребреници, када је ова била у рукама Томаша. Без обзира на стални ривалитет ова два владара, у периоду мај-јун 1448. када је Сребреница била босанска, Ђурђе и Томаш су у Сребреници заједнички држали своје царинске и делиле приход од те царине. То је био кратак период мира, када су оба владара схватили да је економски момент важнији од свих непријатељстава, при чему се вероватно руководило и неким тренутним интересима. Понига је Ђурђе био „умешан дипломата и окретан финансијер“ а његов најјачи остворен је у представљању, поред добара у Угарској, и приходи од рудника, скакајући му је ишло у ратун да у овим смутним временима одржи макар привидно пријатељство са босанским краљем. Да додамо да је и краљ Томаш имао великих амбиција, лекаринишући се као „Божјом милостшћу краљ Срба, Босне, Приморја, Хумске земље, Далмације, Хрватске, Дозих крајева, Западних страна и к тому“. Истини је, да је његова област обухватала само северни и северозападни део Босанке државе краља Твртка I.

Овај новчан, који логично потиче из сребреничке кованице, веома је редак. Објавио га је први пут проф. С. Љубић у свом „ОПИСУ“ из 1875. Ту су описане пет примерака, сваки тежине испод 1г (0,92-0,99). Немамо података колико их данас тачно има, али је у сваком случају редак. Овај новац је објавио и кустос Осјечког градског музеја проф. Вјекослав Целестин у Гласнику земаљског музеја у Сара-

јеву из 1898. године. Новац представља динарски аспен за разлику од грона или полушинара. На једној страни је у двоструком кругу перли приказан монограм краља Томаша од слова TMS. Изнад је лъвљанова круна у коју је венчано укомпонован монограм. Ободни напис тече с десна у лево и гласи: +D(ei) G(ratiae)S(tefan) TOME REX BOSNE. На другој страни у двоструком кругу перан корача лав, лево, са репом у облику слова „S“. Ободни напис тече с десна у лево и гласи: ДЕСПОТЬ * ПОРЪГЬ.

Сл. 2. Заједнички новац Томаша и Ђурђа (примерак из приватне збирке, димензије 1,1 cm)

Сл. 2. Примерак бримерака од Љубићу (пресек VII/II, димензије 0,93 cm)

Што се тиче повода и термина ковања овог заједничког новца, директни подаци не постоје. Можемо јединно да се ослонимо на логичне предпоставке. Већ смо изнесли једно меродавно мишљење да је овај новац Ђурђа и Томаша кован када је Сребреница била под Босном, а Деспот имао удела у добити од царине. Постоји, међутим, и друга могућност која је по нашем мишљењу логичнија. Као повод овом ковању може се сматрати мир постигнут између Ђурђа и Томаша јула 1451. којом приликом су Ђурђу предати тврђава Сребр-

еница и град Сребреница. У прилог овом мишљењу ишла би можда једна нумизматичка аналогија. У нумизматичкој литератури познат је заједнички новац деспота Ђурђа и Јанка Хуњадија, губернатора Угарске, који је кован 1451. односно 1453/6 године. Са овим датумима сложили су се сви познати старији научници (Ерди, Весерле, Љубић, Мијатовић, Рети). Новац је такође раритетан и спада у тзв спомен-новац. Коване су две врсте са неколико варијаната и то у размаку од неколико година, највероватније у Хуњадијевој ковиници Бестерцења у северној Угарској. Прва врста овог новца искована је свакако поводом вериџбе Ђурђеве унуке, малолетне Јеленавете Цезарске и такође малолетног сина Хуњадијевог, Матије. Верилбени уговор је сачињен августа 1451. Између Ђурђа и Хуњадија годинама су постојале размежре и лоши односи, па су стране овим уговором закључиле „да ће бити од сада у пријатељству и љубави целог живота и да ће одбацити сваку неслогу, мржњу и испријатељство“. Свадба је забог поклонах несупрасица одржана тек августа 1455. године, којим поводом је највероватније искована и друга крста заједничког новца између 1453. и 1456. него се види по Хуњадијевом проширеном грбу (поред гравана у грбу су и лавови) а зna се тачно када је Хуњади добио право на проширење свог породичног грба. Љубић каже да је новац искован „после дуге међусобне мржње“.

Можда је и заједнички новац краља Томаша и деспота Ђурђа био искован јула 1451. године такође у име помирења и „доживотис“ љубави и пријатељства.

Вредно је помена да је овај заједнички новац Ђурђа и Томаша за неке старије научнике представља

љао велику нумизматичку, тако да су се трукали да је смештај на свој начин реши. Проф. М. Валтровић, негашени упорник Народног музеја у Београду и покретач Старинара, сматрао је такође да је овај новац Ђурђа и Томаша искован за спомен мира склоњеног између два владара 1451. године. (Старинар I).

Године 1925. у „Календару просвјете“, Загреб, Репетар каже: ... али ја мислим да ће прије бити да је или Томаш фалсификовао Ђурђев новац, или обрнуто Ђурађ Томашев, па се у односују ковиници догодило оно исто што и у Котроманићевој са дубровачко-србијанским динарима, тј мајстор је гријешком уасо један босански и један србијански катул. Али прије ће бити да је деснот Ђурађ кривотворан, јер се нашао и један комад који је с једне стране његов а с друге стране угарски Сибињанин Јанка...“.

Мишљење Репетара у „Гласнику земаљског музеја“, Сарајево из 1943/44. је слично. И он помиње пример хибриденог новца Ђурђа и Хуњадија: „С правом се може узети, да је тај хибриден новац дело Бранкојићеве ковине“.

Да додамо и то, да ни босански ни српски владари нису били имуни на фалсификовање и кварење новца, те из тог разлога указујемо на један средњовековни бакарни фалсификат овог заједничког новца Ђурђа и Томаша који је, поред једног сребрног оригиналног, исти врste, понуђен на Аукцији бр. 1 Српског нумизматичког друштва октобра 1997. године.

Фалсификовање и кварење новца у Босни, као и у самој Сребреници 30-тих година XV века (за време Ђурђа), затим интересантне Дубровачке, посебна су теме за нумизматичаре.

NOVO BRDO

(V)

U periodu od uhoodavanja rada kovnica Novaberda pa do ekonomske reforme 1536. u kovnici je izrađeno više tipova i varijanti aversa i reversa (sl. 1). Dok je kovnica Novaberda bila produktivna, rad kovnice Novar je zamirao. Ono malo akča koje su do sada registrovane iz kovnice Novar a otkovane u tom periodu su lepše uradene u odnosu na one iz prethodnog perioda iste kovnice, kao i onih iz kovnice Novaberda. Ovo nam potvrđuje da su kovnici radile nezavisno jedna od druge (što se uostalom vidi na osnovu izrađenih tipova aversa i reversa), ali i to da nisu isti rezači pravili kalupe za obe kovnice. Osim toga prema kaligrafiji i ornamentima (travke, petlja sreće), možemo zaključiti da su u kovnici Novar radili stari, iskusniji majstori, a u kovnici Novaberda majstori koji nisu imali neko veće iskustvo. Ovo nas ne treba navesti na zaključak da su kalupari bili polupisani, naprotiv bili su vrlo pismeni jer su običavani u glevnoj kovnici u prestonici.

Nije tačno verovanje koje kod nas postoji da je janičar isključivo vojnik koji je kao dete nasilno bio oduzet od roditelja - da bi kad odraste ratovao za sultana. Janičar je ne samo vojnik, nego i bilo koji drugi занатlija ili osoba u službi sultana, koja je „dankom u krvi“ bila oduzeta roditeljima. Selekciju oduzete dece nepogrešivo su vršili stari iskusni službenici vlasti. Najbolju i najlepšu decu slali su u Istanbul, u sultanov saraj, gde je

NOVAR (avers)			Sl. 1 aversi			NOVABERDA (avers)		
	2	1	B3	1				
				I	B3*a	1		
3	2	1	B3*b	1	2	3		
			C1	1				
			C2	1				

postojala „škola“. Obuka je bila podeljena na 6 razreda (ciklusa). Svaki ciklus obuke trajao je po 3 godine. Za te 3 godine deca su učila jezik i ostale osnovne stvari. Ziveli su zajedno u sultanovom saraju sa starešinom, koji ih je učio. Posle 3 godine obuke, najbolji su nastavljali obuku, a manje sposobni su upućivani na rad u javnoj službi ili kod nekog velikaša. Oni koji su ostali u saraju ponovo su posle 3 godine odabirani. Kada je, ono malo što ih je ostalo u „školi“, završilo i 6 ciklus (razred) - postajali su najviši državni službenici - paše i veziri. Majstori u kovnici novca verovatno su bile osobe koje su prošle 2-3 ciklusa školovanja, pa su zatim radili u kovnici novca, koja je isto bila u sultanovom saraju, a kasnije su po potrebi premeštane širom carevine.

Od reforme (1536) pa do akča iskovanih oko 1550, povodom sto hidžranskih godina od zauzimanja Konstantinopolskog i početka gradnje džamije Sulejmanije, kovnica Novar radila je samo po potrebi. Iz tog perioda su poznata samo dva tipa akča, koje su proizvedene u toj kovnici (sl. 2).

U tom periodu ni kovnica Novaberda nije bila produktivna kao u prethodnom. Verovatno su reforma i Zakon o rudarstvu (Kanun vežibarati maden) iz 942. AH (1536) imali veliki uticaj na rad kovnice. Novim zakonom je bilo omogućeno da se otvaraju kovnica i ekonomičnije izrađuju akče. Tada su otvorene

Novaberda	نُوْبَرْدَا
Novaberda (greška)	نُوْبَرْدَة
Nova Berda	نُوْبَرْدَة
Novabberda	نُوْبَرْدَة
Novobrda	نُوْبَرْدَة
Novobrda	نُوْبَرْدَة
Novobrda	نُوْبَرْدَة

Kovanice Kadije i Srebrnica, a pored njih su tada akće u Rumeliji izradivane u kovnicama Kostantinija, Edirne, Serez, Sinop, Konjic, Eskiop i Sidre Qapsi.

NOVAR Novara		Sl. 1				NOVABERDA (versij)
		avers				
	1	D	1	2		
		D4	1			
		D6	1	2		
	1	E ^a	1			
	1	F	1	2	3	4

U odnosu na ranije periode, tada je svako ko je posedovao srebro mogao da oče u najbližu kovnicu novca i da predala metal (srebro), a da mu od njega izrade akće. Stanjen je broj posrednika i povećan broj kovnica, pa su zato kovnice u Novom Brdu (Novar i Nova-berda) izgubile primat, a sa tim tim i značajan deo posla.

U ovom periodu kovanja primičeno je dosta grešaka kao i nekoliko različitih načina pišanja imena kovnice Novaberda (sl. 3). Greške ukazuju na nedovoljno iskustvo rezaca kalupa, koji su posle obuke iz centralne kovnice u Istanbulu premešteni u Novo Brdo, gde je povećana proizvodnja novca. Različit natpis imena kovnice ukazuje na kalupara koji je ime kovnice poistovetio sa imenom grada (Novo Brdo - Novobrda ili Novo Brda ili Nova Berda) umesto naziva koji su Turci koristili za grad Novaberda.

KUPUJEM
novčanicu od 50 dinara
iz 1950. godine.

063/ 201 521

**Mali
glas**
Knjigu
KONSTANTIN VELIKI
možete nabaviti
na sastancima SND

ili poručiti na
011/ 625-917

**Mali
glas**
Kupujem i prodajem stari
novac, medalje, odlikovanja,
bodeže, sablje.

063/ 200 887

Teritorija Beograda predstavlja jedno izuzetno bogato nalazište starijeg novca, i ne prode mnogo vremena a da se ne otkrije neka nova vrsta, dopunjujući ionako bogate sadržaje beogradskih muzeja. Na osnovu do sada poznatog materijala napravljeno kratak kronološki pregled nalaza koji sigurno potiču sa teritorije Beograda.

Novac Istrosa

Predimski period kovanja zastavljen je u nalazištima sa šire teritorije Beograda novcem Istrosa i Mesembrije, kovanom između V i III veka p.n.e. Novac Apolonije i Dirahiona, nalažen je u većem broju primeraka. Muzej grada Beograda poseduje za sada samo jedan primerak novca Damastiona, kolonije izbeglica iz Potideje, koja se nalazila negde na ilirskom tlu. Ovaj novac je i inače prilično redak. Zlatni, srebrni i bronzani novac makedonskih kraljeva Filipa i Aleksandra, zastavljen je takođe nalazišta sa teritorije Beograda premda u skromnom broju.

Novac Dionaei

Interesantan podatak predstavlja činjenica da su nasuprot izuzetno brojnim nalazišta keltske materijalne kulture kojima Beograd upravo obiluje, nalazi novca veoma retki. Na drugoj strani, u Zemunu i okolini novac keltske provenijencije je mnogo češći i daje i vremenjski i tipološki kompletiju sliku njihovog kovanja.

Rimski republikanski novac nalažen je u Beogradu u broju koji iznenadjuje obzirom da je rimski Singidunum osnovan tek krajem I veka p.n.e. Nalazi idu od kraja II veka p.n.e. do kraja Republike. Ovakva situacija (nestrazmerna brojnost nalaza i njihova vremenska pripadnost) ostavlja široke mogućnosti za zaključke kojima nije место u publikaciji ove vrste.

Carski Rim je nalazima novca u Beogradu i njegovoj okolini, zastavljen sa nekoliko hiljada sigurno lociranih primeraka. Pomenimo prvo ostave. Veliki nalaz iz ulice Cara Uroša broji 2.810 primeraka antoninijana, rimskog srebrnog novca. To je novac II i III veka. Nalazi se u Muzeju grada Beograda. Ostava iz Ušća (II i III vek) sa 400 primeraka, nalazi se u Narodnom muzeju. Poznat je podatak o ostavi rimskog novca iz prve polovine III veka nadjenog u samom gradu (1.317 komada). Takođe postoje podaci o nalazu 4,5 kg kasnorimskog novca na Zelenom vencu. Ostava rimskog srebrnog novca (150 primeraka) otkrivena je i u Knez-Mihajlovoj ulici. U okolini Beograda, naročito na kompleksu Kosmaja otkriveno je takođe više ostava rimskog novca koji se danas nalazi u Narodnom muzeju.

Pojedinačni nalazi su takođe veoma česti. Od prvih godina Carstva do pada rimskog Singidunuma, zastavljeni su svi vladari sa velikim brojem vrsta i nominala. Ilustracije radi navodimo da je prilikom arheoloških istraživanja na Ušću u toku jednomesečnog rada na jednom rimskom lokalitetu, otkriveno više od 80 primeraka rimskog novca u rasponu od Ve-

spazijana do kraja IV veka. Na ovom istom lokalitetu pronadrena je i jedna mala ostava rimskih zlatnika (5 kom).

Novac Licinija

mada - Konstantina, Licinija, Maksimijana Dara), nalaz velike vrednosti.

Od vizantijskih vladara najčešće je nalažen novac Justinijana. Zastavljeni su međutim i sledeći vladari: Arkadije, Anastasije, Tiberije III., Teodosije, Roman Lakapen, Roman II., Mihailo V., Kalafates, Nikifor III., Botaniyat, Aleksije I Komnen, Isak II. Andel i drugi sa bronzanim, srebrnim i zlatnim novcima.

Novac Justinijana

Posebno poglavje predstavlja srpski srednjovekovni novac. Poznato je naime da su u toku srednjovekovne istorije ovog grada, inače bogate različitim promenama, od srpskih vladara Beograd držali samo Dragutin, Milutin i Despot Stefan Lazarević. Na ovoj teritoriji zastavljeni su međutim svi srpski vladari brojem koji daleko nadmašuje sve druge, strane gospodare grada (Madare i Vizantince) koji su ga inače držali duže. Ova činjenica zahteva sigurno i svoje temeljne. Istorici su svakako mogućnost da reše ovaj problem. Pri tome mora imati u vidu i činjenicu da su u toku cele srednjovekovne istorije, bez obzira na to kojim je aktuelni Beograd prepadao, najveći deo vremena stanovništvo Srbija, Srbi i da

Novac Vespazijana

ugarskih vladara za Beograd (i onda kada grad nije bio u njihovom posedovanju nikada nije prestajalo).

Od srpskog novca koji je sigurno nadjen na teritoriji Beograda, zastupljen je kralj Uroš I, sa samo dva primjerka. Dragutinov novac nalažen je češće što je i razumljivo kada govorimo o emisiji koju je kovao dok je

Novac Stefana Dragutina

držao Beograd. I njegov sin Vladislav takođe je zastupljen, ali samo sa jednim primjerkom. Novac Milutina, Stefana Dečanskog, Dušana (kraljevskog i carskog), cara Uroša, Vukašina, Kraljevića Marka, nalažen je u većem broju primeraka. Despot Stefan Lazarević nije zastupljen u broju koji bi se mogao očekivati, premda je u Beogradu pronađeno nekoliko lepih primeraka (jedan od njih je sa oznakom nova ceka). Vuk Branković, je sudeći po nalazima, dosta ređak na ovoj ter-

toriji. Ali zato su nalazi Đurđa Brankovića vrlo česti i vrlo raznovrsni. To ima takođe svoje istorijsko opravdanje ali je ipak malo čudno da je despota novac nalažen češće nego moneta njegovih ugarskih savremenika koji su držali grad.

Iz literature dožnajemo da je u Velikom selu kod Beograda otkrivena jedna ostava Milutinovog novca sa ukupno 53 primeraka. Novac je ugovremeno prenet u Narodni muzej.

Pronađene su i tri ostave madarskog novca. Za jednu se pouzdano zna da pripada ugarskim vladarima koji više nisu držali Beograd, dakle 1521. godine. O drugoj se zna samo iz literature. Označena je samo kao nalaz madarskog novca ali bez ikakvog datiranja. Treća je otkrivena prilikom iskopavanja na Kalemegdanu. Pojedinačnih nalaza madarskog novca ima veoma malo. Iz ranijeg perioda (XIII i XIV vek) nema podataka o madarskom novcu nadjenom u Beogradu.

Sakupljanju turskog novca poklanja se u poslednje vreme više pažnje. Na teritoriji Beograda, nadjen je priličan broj njihovog, uglavnom zlatnog novca, nekoliko primeraka na samom Kalemegdanu. To je uglavnom moneta od XVII do XIX veka. Nažalost, ne zna se da je pronađen

primerak zlatnog novca kovanog u samom Beogradu.

Iz vremena Austro-turskih ratova, u Beogradu i okolini, otkriveno je nekoliko ostava evropskog srebrnog novca, XVI, XVII i XVIII veka. U njima je zastupljen veliki broj tadašnjih evropskih država i gradova. Muzej

Novac Đurđa Brankovića

Beograda poseduje tri takve ostave: jedna je iz Višnjeće i dve iz Makiša.

Ovim bi završili kratak hronološki pregled nalaza novca u Beogradu, ne obuhvatajući monete XIX i XX veka, pošto se radi o modernom kovanju čije razmatranje planiramo za neku drugu priliku. Jedini cilj ovoga izlaganja bio je da prezentira jedan pregled većeg dela autentičnog numizmatičkog fonda nalaza sa teritorije Beograda, za koji u ovom trenutku znamo da postoji.

SARADNJA SA RUSKIM NUMIZMATIČARIMA

Krajem oktobra 1999. godine, Bogdan Koprivica, član SND, po dogovoru sa redakcijom našeg časopisa, posetio je redakciju ruskog časopisa NUMIZMATIČESKIJ ALJMANAH u Moskvi. Sa urednicima ovog časopisa, Valerijom Valodinom i Natalijom Kuštanovom razgovarao je o mogućnostima međusobne saradnje. Dogovoren je da se u prvo vreme saradnja odvija u razmeni časopisa i informacija iz oblasti numizmatike, a kasnije bi se saradnja proširila i na oblasti za koje postoji obostrani interes (međusobna razmena članaka, razmena numizmatičke literature, učešće na stručnim skupovima i aukcijama i dr.).

Inače, NUMIZMATIČKI ALJMANAH objavljuje članke iz istorije ruske i svetske numizmatike, kao i članke iz starih ruskih časopisa. U posebnom delu časopisa daju se informacije o najnovijim izdanjima metalnog i papirnog novca u Rusiji i drugim državama sveta.

NUMIZMATIČKI ALJMANAH pojavio se početkom 1997. godine i za sada imati trimesecno.

ODLIKOVANJA REPUBLIKE SRPSKE

Zakonom o odlikovanjima Republike Srpske koji je donet 26. aprila 1993. godine definisana su deset ordena i sedam medalja koji su se dodeljivali vojnim jedinicama Vojske Republike Srpske, pojedincima, preduzećima, ustanovama i drugim organizacijama, kao i stranim državljanima, inostranim međunarodnim ustanovama i organizacijama.

Vecina ordena su u jednom stepenu, dok su dva odlikovanja sa tri stepena (reda). Medalje su takođe u jednom stepenu, sem jedne koja je sa dva stepena (reda).

Svi Ordeni i medalje izrađeni su od plemenitih metala u radionici zlatara „Medic“ iz Beograda, a autori su (za sada) nepoznati ruski umetnici.

I. ORDENI

ORDEN REPUBLIKE SRPSKE

Dodeljuje se šefovima država za naročite zasluge u razvijanju i učvršćivanju saradnje i političkih odnosa između Republike Srpske i drugih država.

Ovaj Orden dodeljuje se i najistaknutijim ličnostima za rad i izvanredne zasluge u razvijanju i jačanju svesti Srpske.

skog naroda u borbi za slobodu i nezavisnost, kao i za doprinos tokom uspostavljanja državnosti Republike Srpske. Orden se takođe može dodeljivati i za doprinos učvršćivanju saradnje i prijateljskih odnosa između Republike Srpske i drugih država.

ORDEN NEMANIĆA

Dodeljuje se vojnim jedinicama i pripadnicima Vojske Republike Srpske, koji su se istakli junačkim postupkom u oružanoj borbi i predstavljaju narodi prizemlja.

ORDEN KARADORDEVE ZVEZDE I, II i III reda

ORDEN MILOŠA OBILICA

Dodeljuje se pripadnicima Vojske Republike Srpske koji su u oružanoj borbi izvršili dela u kojima je došla do snažnog izražaja njihova lična hrabrost i samopožrtvovanje. Ovaj Orden dodeljuje se i građanskim licima koja su u opasnim situacijama, spasavajući ljudske živote i materijalna dobra, izvršili ličnu hrabrost i samopožrtvovanje, u kojima je njihovo delo došlo do naročitog izražaja.

ORDEN NJEGOŠA I, II i III reda

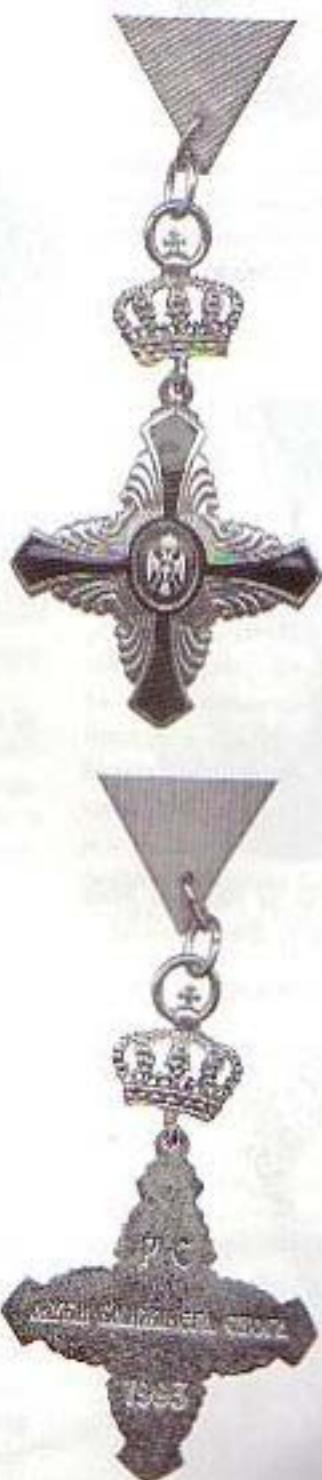
Dodeljuje se za izvanredne uspehe u komandovanju i rukovojenju vojnim jedinicama u oružanoj borbi.

Ordeni Karađorđeve zvezde I i II reda su iste veličine i ugleda. Orden I reda je pozlaćen, a Orden II reda je srebrn.

Dodeljuje se pojedincima, preduzećima, ustanovama i drugim organizacijama koje svojim izvanrednim radnim podvizima ili priznatim radom imaju izvanredne zasluge za privredni, naučni i kulturni razvitak Republike Srpske, odnosno za posebne zasluge na polju javne delatnosti kojim se doprinosi opštem napretku zemlje.

KRST MIOSRDA

Dodeljuje se pojedincima za posebno zalaganje koji su se posebno istakli kao primer hrabrosti i poštovanja u nezi ranjenika i bolesnika za vreme oružane borbe tokom odbrane Republike Srpske. Ovaj Orden dodeljuje se i pojedincima koji su u izuzetnim situacijama spasavajući ljudske živote ispoljili izvanrednu humanost i samopopravljavanje.

Ordeni Njegoša I i II reda su iste veličine i izgleda.
Orden I reda je pozlaćen, a Orden II reda je srebrn.

III. MEDALJE

MEDALJA PETRA MRKONJIĆA

Dodeljuje se vojnim jedinicama koje su u oružanoj borbi ostvarile više podviga i odlučujuće doprinele pobedi nad neprijateljem.

MEDALJA MAJORA MILANA TEPIĆA

Dodeljuje se za iskazanu ličnu hrabrost u borbi za slobodu zemlje.

MEDALJA ZASLUGA ZA NAROD

Dodeljuje se vojnim starešinama i vojnicima koji svojim primerom razvijaju polet za ostvarenje postavljenih zadataka, ili koji se odlikuju takvim starešinskim ili vojničkim osobinama da služe za primer drugima. Ova medalja dodeljuje se i građanskim licima u vojnim jedinicama i vojnim ustanovama, preduzećima i drugim organizacijama koje svo-

Dodeljuje se za zasluge stecene u borbi protiv neprijatelja za oslobođenje zemlje i za doprinos izgradnji i razvojku Republike Srpske.

ZLATNA I SREBRNA MEDALJA ZA HRABROST

Dodeljuju se pripadnicima Vojske Republike Srpske koji su u borbi protiv neprijatelja izvršili jedno ili više dela u kojima je došla do izražaja njihova lična hrabrost.

MEDALJA ZA VOJNE ZASLUGE

jim primerom u radu razvijaju polet u ostvarivanju zadatka od posebnog i neposrednog značaja za odbranu.

MEDALJA ZA VOJNICKE VRLINE

Dodeljuje se vojnicima i vojnim starešinama za naročito isticanje u poznavanju i obavljanju vojničkih dužnosti i za primerno vojничko držanje.

Sve medalje su izradene od srebra i imaju isti revers.

Rubiku pripremio
Zoran Ilić

JEDNA VEROVATNO NEOBJAVLJENA PROBA ZA NEREALIZOVANU SERIJU NOVCA KRALJEVINE SRBIJE IZ 1890.

Ovaj članak je prevod teksta koji je prihvaćen za objavljivanje u Spink „Numismatic Circular“-u. Spink je ljubazno dao dozvolu za objavljanje ovog prevoda na srpski. Inače, Londonška firma Spink trguje starim novcem i odlikovanjima još od 1692. godine(!), a „Numismatic Circular“ izlazi negreklidno, skoro svakog meseča, od 1892. godine.

Prije izvesnog vremena, jedan od autora uspeo je da nabavi primerak starog novca (?) koji, posle puno traženja i raspitivanja, i dalje ostaje tajanstven. Traganjem u raznim relevantnim knjigama nismo uspeli da nademo ni jednu jedinu referencu za ovaj primerak, pa čak i ništa slično! To nas dovodi do zaključka da je ovaj novac trenutno još neobjavljen. Iako smo u ovom članku izneli nekoliko ideja kako i gde je mogao nastati, ipak bi smo hteli da ovim putem apelujemo na numizmatičare da nam pomognu u odredbi, ako imaju bilo kakve relevantne podatke. Redakcija „dinar“ može da prosledi informacije.

Primerak koji bi smo želeli da opisemo izgleda kao proba za neusvojenu seriju kovanja iz 1890., poznate i verovatno najveće raritete perioda Kraljevine Srbije. Na aversu je potpuno dobro prepoznatljiv potpis kovnice ili možda čak i gravera, „LAUER“. Novčić ima prečnik od 27,5 mm i teži oko 8,3 grama. Izgleda kao da je kovan od bronze ili aluminijuma-bronze i ima recke na obodu. Novac je izvanredno očuvan i ima sve odlike matirane polirane ploče. Nabavljen je preko jednog poznatog američkog trgovca u Los Andelesu. Zna se da je ovaj primerak bio u Americi poslednjih 30-40

godina. Odakle je došao pre toga, nismo uspeli da utvrđimo.

Ovo je slika tog primeraka:

Avers ima mladatčku bistu Aleksandra I. Obrenovića, ispod biste, veoma sitno „LAUER“. Oko biste je cirilični natpis „Александар I Краљ Србије“. Revers je, ponovo cirilicom, „2 динар 1890“ i ispod toga, u sredini, slovo „E“. Reč „динар“ je u ovom slučaju poznata greška jer bi genitiv ispravno bio „динара“.

Jedini slični komadi u svetskoj literaturi bili su publikovani pre nekoliko godina (Moens), iako su u jugoslovenskoj literaturi (npr. Mandić a pre toga Mihajlović-Gloganjac) poznati duže vreme. Moens je opisao dva novčića („1 dinar i 2 dinar 1890“) i bio je u stanju da ih pripše Pariskoj kovnici na osnovu prepiske Legacije Kraljevine Srbije sa Pariskom kovnicom iz tog vremena.

Važno je primetiti da ovi originali nemaju nigde na sebi oznaku „LAUER“ (ovo nam je potvrdio trenutni vlasnik ovih rariteta; mi sami nismo imali pristup ovim primercima). Na reversu je međutim isto slovo „E“. Ovo slovo već duže vremena izvor je raznih špekulacija i do sada nije jasno utvrđeno zašto se ono nalazi na ovoj probi. Međutim, u poslednje vreme pojavile su se neke nove činjenice koje bi to mogle da razjasne. U vreme kovanja ove probe (ako pretpostavimo da je

zaista kovana oko 1890 godine) jedino je Saksonska kovnica u Muldenhuetten koristila „E“ kao oznaku. I posle veoma duge potrage i prepiske sa raznim nemačkim stručnjacima, došli smo do zaključka da Muldenhuetten apsolutno nikakvi veza sa Srbijom nije imao. Većina autora sada smatra da „E“ znači „Essai“, što će reći proba, sa čime se i mi slažemo. U decembru 1999, Spink America je imao aukciju izvanredno retkih grčkih proba iz 1870-tih i 1880-tih godina. Na toj aukciji bilo je nekoliko primeraka sa i bez slova „E“ koji su svih bili iz Pariza. Ovo je bilo još dokazano priloženom prepiskom tako da nema apsolutno nikakve sumnje oko porekla i nastanka. Sve postaje još logičnije ako uzmememo u obzir i naša skorašnja istraživanja u Arhivu Pariske kovnice: U vreme Aleksandra I Obrenovića, Srbija je malteno svake godine tražila predračune od Pariske kovnice za razne projekte, da bi na kraju iskovala seriju 1897. u Beču! U Parizu i Beču smo našli prepisku oko sledećih projekata:

1890: probe „1 dinar i 2 dinar“, i jedan (ili čak i više?) „Lauer“ proba.

1892: ponovo probe za 1 i 2 dinara, ovog puta signirano od strane Lagrangea u Parizu.

1894: kalupi (Scharff u Beču) za 1 i 2 dinara (Fiala 7 3711 i 3712).

1895: ponovo kalupi od Scharff-a u Beču za 5 dinara 1895 i 50 para 1895 (Fiala 3713 i 3714).

1897: 1 i 2 dinara novac za cirkulaciju, Beč (datirano 1897, kovano tek 1898).

1860: nemilovan projekt Pariske kovnica za zlatnike od 10 i 20 dinara.

Gde sad staviti Lauera u ovom kontekstu? Firma Ludwig Christoph Lauer (1862: Muenzanstalt L. Chr. Lauer) smala je privatne kovnice u Nürnbergu i Berlinu oko 1890. U stvari, Lauer je bila najveća kovničarska firma u nemackoj carevini tog vremena, zaposljavajući i do 150 radnika! Firma je u tim decenijama napravila bukvalno hiljade medalja i novca za nekoliko zemalja. Na ogromno čudenje skoro svih numizmatičara, veoma malo je literature objavljeno o Laueru.

Iako firma sve do dana današnjeg postoji (trenutno pravi automobilske rezervne delove), sve arhive su uništene u ratu i originalnih pisanih izvora više jednostavno nema. Šta je onda moguća veza između Lauera i Pariskih proba? Ima barem dve mogućnosti:

- ili je Lauer u stvari napravio originalne Pariske probe, koje onda na kraju krajeva nisu iz Pariske kovnice,
- ili je Lauer napravio izvanredne kopije originalnih proba iz Pariza.

U tom slučaju, otkud im originali da bi napravili kopije? Da li možda postoji neko drugo objašnjenje za ovu „LAUER“ probu?

U literaturi je poznato nekoliko izdanja Laueraša godinom 1890, posebno recimo za razne Meksikačke savezne države (delimično izmišljene):

Država	Bruce	KM
Campeche	X13, X13a	NC12, NC12a
Coahuila	X14, X14a	NC13, NC13a
Mexico	X15, X15a	NC14, NC14a
Nuevo-Leon	X16, X16a	NC15, NC15a
Puebla	X17, X17a	NC16, NC16a
Queretaro	X18, X18a	NC17, NC17a
San-Luis-Potosi	X19, X19a	NC18, NC18a
Tlaxcala	X20, X20a	NC19, NC19a
Zacatecas	X21, X21a	NC20, NC20a

Nadaje, postoji još nekoliko sličnih kovanica bez Lauerovog potpisa ali sa istim datumom: Republic of North Mexico, 2 Cents 1890 (Bruce X1 = KM NC22); Republic of the Rio Grande, 2 Cents 1890 (Bruce X1 = KM NC23). Bruce nabraja još i sledeće: Oranje Vrij Staat, 1 Penny 1874 (Bruce X1 = KM Pn1), 2 Pence 1874 (Bruce X2; KM -) i 1 Penny 1888 (Bruce X5, X5a, X6, X6a, X7-X7c = KM Pn7-Pn11, Pn14-Pn16); Zuid Afrikaansche Republiek, 1 Penny 1890 (Bruce X9 = KM Pn22); Bruce navodi da su ovi primerci bili pravljeni kod L. C. Lauera i kod Otto Nolte & Co. u Berlinu a i kod O. Nolte za Lauera!

Takođe postoji i serija za Republic of Liberia: 1 Cent 1890 (Bruce X1-X4 = KM Pn47-Pn50) i 2 Cents 1890 (Bruce X5-X8 = KM Pn51-Pn54) i ovi primerci imaju E, kao i ova naša srpska proba. Sa druge strane poznato je da sigurnošću da Muldenhuetten NIKAD nije pravio novac za Liberiju!

Da li je ikad bilo direktnih veza između Lauera i Srbije? Ovo je velika špekulacija ali je jedina veza koju smo uspeli da nademo: Srbija je u to vreme imala konzulu u Nürnbergu! To je bio izvesni Bernhard Meek (koji je od 1891. godine bio vlasnik inženjerske firme Ernst Meek). Otac Ernst Meek (koji je umro 1891) bio je mušterija Lauera; barem u dve prilike Meek je poručivao plakete za svoju firmu. Zbog toga mi mislimo (ali ponavljamo da je to velika špekulacija) da je moguće da je Meek zatražio od Lauera da kopira, ili čak i napravi, Pariske probe da bi dokazao srpskom Ministarstvu finansija (kojem je lferovalo trezore i sefore) da i u Nemačkoj lepi kovani primerci mogu da se naprave...

Kao zaključak, u svakom slučaju ova proba ili „proba“ je izgleda neobjavljeni do sada. „E“ je u svakom slučaju oznaka za probu i nema nikakve veze sa Saksonijom. Ako posmatramo celu Lauerovu seriju onda je naša proba jedina koja ima i oznaku „Lauer“ i slovo „E“ na jednom istom primerku. Svi drugi imaju ili jedno ili drugo, ali nikad oba! Mi zato prepostavljamo da je ova proba veoma važna kao nedostajuća karika u lancu. Ko god da ju je napravio...

ZANIMLJIVOSTI

DANTE I KRALJ DRAGUTIN

Prvi srpski vladar koji je počeo kovanje novca bio je Stefan Radoslav (1227-1233). Ubrzo, za vreme vladavine Uroša I. (1243-1276) kuje se srpski dinar ili groš po uzoru na mletačke matapanje. Republika Sv. Marka u početku nije protestovala. (Uostalom, i njen novac bio je kovan po uzoru na vizantijski). Do protesta dolazi tek za vreme vladavine kralja Dragutina (1270-1282). Dok je Dragutin u prvom periodu kovanja izdavao dinare solidnog kvaliteta (do 1276. god. težina 2,14 g, Ø 21 mm) u drugom periodu on kuje dinare smanjene težine (1,64 g, Ø 20,5 mm).

Spor Venecije sa Dragutinom i njegovim naslednikom, kraljem Mihailom, (1282-1321) bio je toliko poznat da ga čak i Dante pominje u „Raju“ svoje „Božanstvene komedije“. On navodi: „Tamo će se prepoznati onaj iz Portugala i Norvežanin i onaj iz Raške koji slabo primenjuje kalup mletački“.

Venecijanski protest ne znači da su Srbi krivotvorili njihov novac. Ni reč falsifikat se ne pojavljuje već - imitacija.

ENCIKLOPEDIJA NUMIZMATIKE

(K, L)

KARTAGINA (GRČ. CHARTAGE, U IZVORIMA RIMA: CHARIAGO, IZVEDENO IZ FENIČ. KART HADAS = Novi grad)

Kartagina je kolonija Feničana iz Tira, osnovana 825. godine p.n.e. Narod nove kolonije, nastao mešavintom starosedelaca Berbera i novodošlih Feničana, nazvan je u grčkim izvorima: Puni, što je ostavilo trag u nazivu Punskih ratova. Osvajanjem i osnivanjem drugih kolonija u Sredozemlju, Kartagina se razvila u snažnu ekonomsku i vojničku silu. Kada je moć Tira, udarcima Persije, slomljena u VII veku p.n.e. Kartagina je delom nametnula, delom privolela ostale feničanske sredozemne kolonije na ujedinjenje protiv grčke ekspanzije u zapadnom priobalju Sredozemlja. Osvajanjem Nove Kartagine u Španiji i bogatih rudnika srebra, Kartagina započinje pripreme za sopstveno obilato kovanje novca, dok je dotle koristila novac grčkih kovnica. Ovakav tok dogadaja je u V veku p.n.e. stvorio Kartaginsku Imperiju, kada je ona dostigla vrhunac svoje moći. Osobito uporne borbe za prevlast između kartaginjana i grka vodene su na Siciliji, na kojoj su se od IX veka p.n.e. kartaginjani učvrstili u svojim trgovackim kolonijama-naseljima, krajnje zapadnim pristaništima: Lilibeum-u, Panormi (današnji Palermo) i Drapani (današnji Trapani). Grci su se kolonizovali sredinom VIII veka p.n.e. na istočnoj obali Sicilije, najpre na ostrvu Ortigiji. Širenjem prema plodnoj dolini na ostrvskom delu Sicilije osnovali su docnije Sirakuza. Docnjom kolonizacijom, Grci su osnovali: Zanikle (današnja Me-

sina), Tapsos, Himeru, Agrigento i dr. U borbi za prevlast na Siciliji, u periodu od 540. godine p.n.e. do 276. godine p.n.e. bilo je promenljivih ishoda. U relativno mirnim međuperiodima, Kartaginjani primaju uticaj Grka u pogledu kovanja novca, pored ostalog unajmljuju grčke umetnike-rezače kovničkih žigova-kalupa, namenjenih za kovanje kartaginskog novca. Posle Pirovog (Pirhus) pohoda na Siciliju, Kartaginjani bivaju poraženi, ali Grci otakazuju 276. godine p.n.e. gostoprivstvo Piru, i on napušta Siciliju. Kartaginjani su posle povratili izgubljeni deo ostrva, ali su došli u sukob sa Rimskom Imperijom pa je Sicilija bila neposredan povod za tri Punsku rata. Treći Punski rat završen je 146. godine p.n.e. kada su Rimljani do temelja razrušili Kartaginu. Ali, blagodareći plodnosti okolnog tla, blagoj klimi i povoljnim geografskim položajem zaliva, posle 145. godine p.n.e. Kartagina se ponovo uzdiže kao komercijalni centar, ali i kao stecište bogatih Rimljana koji su tu gradili svoje vile. Obnovljena Kartagina (pod Rimom) je u svojoj kovnici bila istaknuto aktivna u kovanju rimske bronze u periodu Dioklecijana. Kartagina je jedno vreme bila rasadnik hrišćanstva, ali su je, prvo Vandali i konačno 697. godine Arabljani, sasvim razrušili.

KELTSKI NOVAC I VARVARSKIE IMITACUE

Kelti su započeli sopstvena kovanja u III veku p.n.e. po uzoru na grčki kovani novac. Keltski novac spada u grupu varvarskih imitacija, jer su poznate imitacije i pojedinih

keltskih plemena. U opticaju je keltski novac ostao do I veka n.e. Usvojena je podela keltskih imitacija na tri grupe: Prva je grupa zapadne Evrope. Ove imitacije su poznate po

relativno obilnim kovanjima iz zlata, srebra, bronce i legure tzv potin (bakra, cinka, olova i dr.). Druga grupa obuhvata stanište u današnjoj Čehoslovačkoj. Poznati su i kao bohemski Kelti, koji su takođe imali relativno bogata kovanja iz zlata, čiji su zlatnici bili u opticaj u Nemačkoj, istočno od Rajne i južnoj Nemačkoj, Austriji i delu Švajcarske. U treću grupu Kelta spadaju tzv. dunavski, sa staništem u današnjoj Panoniji i dunavskim obalama Bugarske i Rumunije.

Kelti su i potsticali i bili potsticani na seobe, pa su dopirali do Italije, Španije, Engleske, južne Rusije i Male Azije. Najpoznatiji keltski plemenski voda, čiji je lik prikazan na novcu sl. bio je Vercingetoriks. Likovi na keltskom novcu vezani su za keltsku mitologiju, pokazuju delom naklonost prema apstraktnom, ali i prema dekorativnim simbolima. Tipični su im likovi konja. Osim što se imitacije označuju kao keltske, poznate su i imitacije pojedinih keltskih plemena, na primer zapadne Evrope, kao Allobroges (Allobroges), sa staništem severno od Marseja: Oberis (Avernes), sa staništem u sredini Sene, oba plemena u Galliji.

novac. Delfinsko, sa sedlom u severnoj Normandiji i Francuskoj. U početku su antičkim grčkim i rimskim motivima, kasnije su skromna umetnička ostvarenja, zatim se lošijeg izvođenja, a u proseku su znatno manje i manje težine. To sve ograničava krug kraljevskog novca zainteresovane po naučno-istorijskom osnovu. Keltski novac se međutim smatra kao „domovinski novac“ u Francuskoj i Španiji, pa im se tako daje prvenstvo u kolekcionisanju.

KREUZER (njoš: ETSCHKREUZER, ZWANZIGER, TIROLINO, AZZALINO, VIGINIARIUS, VIGINIINUS)

Ime Krojcer potiče od dva preklopljena jednako-kraka krsta, međusobno pod uglom od 45 ° (nem. radkreuz=krst u vidu pauka na točku). Kovanje iz srebra finoće 883 promila je 1274. godine započeo Meinhard II von G-rz, Tirol (1271-1295) u Meranu. Bio je po tipu

groš, a po ekvivalentnoj vrednosti odgovarao je 20 denara grada Verone ili 20 Bernera, pa je sve do kraja XIV veka označavan kao: zwanziger (nem. zwanzig = dvadeset), a u latinskim izvorima: vigintarius (od lat. viginti=dvadeset; u ital. izvorima: grossus Tirolinus i Tirolino. U početku je kreuzer bio težine 1,63 g, sadržavao je 1,44 g srebra, tj finoće 883 promila. Od 1361. godine smanjena mu je težina: 1,25 g uz 1,04 g srebra (finoća 832 promila). Od 1458. godine sadržavao je 0,9729 g ukupno i 0,425 g čistog srebra (finoća 437 promila). Podržavano kovanje krojcera je u Australiji započelo 1458. godine uz ekvivalentnost: 60 krojcera=1 gulden. Iz austrije se krojcer proširio u južnu Nemačku. U inflacionom periodu Kipper i Wipper (1619-1622) kovan je veliki broj krojcera iz biliona, a pred kraj XVIII veka započeto je kovanje krojcera iz bakra, iako je u južnoj Nemačkoj (u Bavarskoj do 1871. godine, a u Wirtembergu do 1864) nastavljeno kovanje krojcera iz biliona. Prusija je, za potrebe Šlezije, kovala krojcere do 1810. godine. Austrija je zadržala krojcere kao novčanu jedinicu do 1892. godine.

LAMMDUKAT I LAMMLEINDUKAT ILI NEUJAHRSDEKAT (NEM. DUKAT SA LIKOM [BOŽJEG] JAGNIJETA ILI NOVOGODIŠNJI DUKAT)

Zlatnici Nrnberga, čije je kovanje započeto 1632. i 1633. godine, ali je nastavljen

no, iako su imali skoro isključivo komemorativnu namenu. Bili su namenjeni kao pokloni, osobito kao novogodišnji pokloni. Na jednoj strani imali su lik tzv. božjeg jagnjeta, na zemljinoj polulopti, koje drži zastavu mira, kao izraz ondašnje težnje za mirom, jer su bili kovani za vreme tridesetogodišnjeg rata (1618-1648) a na drugoj strani su imali lik grba Nrnberga, ili dva grba ili čak tri grba i lik goluba iznad grbova. Ovi lamdukati su po liku jagnjeta veoma podsećali na francuske dukate: mouton d'or-e iz XIV veka. Lamdukati su imali natpis po obimu: SIT PAX IN TERRIS TANDEM ET PATIENTIA VICTRIX (Neka bi se na zemlju opet vratio mir i neka marljivost bude pobednik). Kovani su apoeni od 1 i 2 dukata i frakcije od: 1/2; 1/4; 1/8; 1/16 i 1/32 dela dukata. Lamdukati su kovani okrugli i kvadratni (tzv klinpe). Frakcija 1/32 dela dukata bila je težine oko 0,11 g ali i ove male frakcije su kovane za svrhu ukrasa i za poklone. I posle Vestfalskog mira iz 1649. godine nastavljena su kovanja lamdukata. Pri smeni stolca 1700. godine iskovano je u Nrnbergu u velikom broju lamdukata bez oznake godine, sa željom da doprinese nadama za srećnu smenu stolca. Pri svemu tom, postoji veliki broj falsifikovanih lamdukata.

LAUBTALER ILI LORBERTALER I FRANZGELD

Oznake na nemačkom za srebrnike: eus aux lauriers (eki sa lorberovim granama). Ovaj eki, tip francuskog talira, kovan je od 1726-1790. godine, a za vreme francuskog kralja Luja XV od 1710 - 1744. godine eki je kovan u velikom broju i bio je u opticaju i u tadašnjoj Nemačkoj tzv „Svetom rimskom carstvu nemačke narodnosti“. Do 1760. bio je zakonski platežno sredstvo i u

gih kraljevina Francuske, bio uokvirjen. S obzirom da je laubtalir u Francuskoj tada vredio 6 livri, on je u Nemačkoj imao još i drugi nadimak: Sechslivrestaler = nem. talir vredan šest talira.

LEEUWENDAALDER (HOL. = TALIR SA LEVOM LAVOM)

Talir, iskovan prvi put 1575. godine u nezavisnoj Holandiji, za vreme oslobodilačkog rata protiv Španije. Na aversu je bio lik oklopnika, sa grbom dotične provincije, a na reversu lik uspravljenog lava (u tzv napadnom položaju). Ovaj srebrnik je imao ukupnu težinu 27,648 g, a sadržavao

talir označavali imenom: abu kelb = pseći otac, identificujući lik lava sa psom. Zbog odličnog prijema na Levantu, tokom XVII veka podražavano su kovani taliri u Nemačkoj, Prusiji, Austriji, Danskoj, Italiji pa i Rusiji u periodu od XVI do XVIII veka i tu su

bili poznati pod nadimkom levski, koji su imali težinu talira (u Rusiji taler=efimok), ali su u Rusiji kovani iz srebra manje finoće, pa su imali manju ekvivalentnu vrednost na Zapadu, ali bolje prilagođenu ekvivalentnu vrednost piastru, tj. ekvivalentnoj vrednosti na tržištu Levanta.

ZANIMLJIVOSTI

DENGE ZA BRADU

Ruski žetoni „denge za bradu“ koji potiču iz vremena Petra Velikog (1682-1725) predstavljaju danas izuzetu retkost evropske numizmatike. Jedan od najspasobnijih vladara-reformatora u istoriji, ruski car Petar I, izmenio je gotovo sve što nije valjalo u staroj Rusiji - od reforme armije, mornarice, državne uprave i načina odevanja, pa do reforme kalendara i reforme novca. Od svih carevih naredbi, na najžeći otpor naišla je ona, naoko najbezazlenija, o obaveznom brijanju brade. Da bi donekle ublažio ovaj narodni otpor, car novim ukazom dozvoljava nošenje brade, pod uslovom da onaj, ko je zadrži mora platiti porez. Prilikom izдавanja potvrda o plaćanju ovog poreza, upotrebljavani su tada specijalno izrađeni bakreni žetoni slični metalnom novcu, poznati pod imenom denge (novčići). Na njima je prikazan donji deo lica - nos, usta, brkovi i brada.

Američki izdavač, pisac i naučnik Bendžamin Frenkl (1706-1790) podvrgao se plastičnoj operaciji posle stavljanja njegovog lika na novčanicu. Objašnjavajući svoju odluku, on je izjavio: „Dosadilo mi je da slušam kako svaki prolaznik govori svom saputniku: „Pogledaj, eno onog tipa sa novčanice od 100 dolara“, piše Njujork Dejli Njuz“.

Ser Artur Klark (čuveni pisac romaha naučne fantastike koji ima 84 godine) u italijanskom listu Corriere Della Sera iz februara 2000. godine u svojim predskazanjima za XXI vek predviđa da će 2016. godine ukidati sve monetne i da će jedinica za razmenu postati megavat.

DVA MILENIJUMA HRIŠĆANSTVA NA NOVCU (III)

Što se tiče Vizantije, već od Vasilija II imamo pojavu novca čankastog oblika (skifat) koji zbog oblika ima veću površinu za graviranje, te se na njemu pojavljuju različite predstave Isusa Hrista i Bogorodice. Na skifatu-histamenonu Konstantina IX Monomaha (sl. 21) iz perioda njegove vladavine (1042-1055) na aversu se nalazi predstava Hrista u oreolu sa krstom i Jevangeljem u ruci, a na reversu Konstantin IX sa skiptrom u obliku krsta u desnoj, globom sa krstom u levoj ruci i krstom na carskoj kruni.

Sl. 21.

Tokom prvog milenijuma mnoštvo je hrišćana izgubilo život propovedajući, šireći i boreći se za religiju. Počev od prvog Velikomučenika Sv. Stevana (Sv. Stefan), preko Svetih Apostola, mnogi takvi hrišćanski učitelji širom Evrope izgubiše svoje živote. Pojedine od njih, zbog svojih pregnuća, crkva je proglašila za Svece i moguće je da već od X veka neki od gradova-država te svece „uzimaju“ za zaštitnika grada odnosno države. Takav je slučaj sa Venecijom, odnosno budućom Mletačkom Republikom. Lista prvih vladara - duždeva obavljena je tamom istorije (oko 1.000. godine se kao dužd pominje Pietro II Orseoto), ali kada se pojavio prvi novac, čuveni venecijanski zlatnik - cekin (sl. 22) na njemu je predstava Sv. Marka (pisca Jevangelja i osnivača aleksandrijske crkve) kao zaštitnika grada i države. Na ovom matapanu

Sl. 22.

emitovanom u periodu vlade dužda Pietra Gradeniga (1289 - 1312) na aversu je predstavljen Sv. Marko kako predaje zastavu duždu, a na reversu Isus Hristos na tronu, što će ostati stalni motiv na novcu Venecije sa minimalnim izmenama tokom vekova.

Lepota srpskog srednjovekovnog novca je opšte poznata. Već u prvima emisijama imamo predstave hrišćanskih simbola. Ako se izuzme nedostupan numizmatički materijal kralja Radoslava, Srbija je kovala novac od 1243. godine (kralj Stefan Uroš) pa sve do gubitka samostalnosti 1459. godine (despot Đurđe Branković). Slike br. 23 i 24 prikazuju novac Stefana Uroša (1243 - 1276) i Kneza Lazara (1371 - 1389).

Sl. 23, 24.

Kao i većina evropskih država i Srbija na svom novcu ima hrišćanske simbole univerzalnosti (Isus Hristos, krst, kruna sa krstom i sl.) koji se zadržavaju bez obzira na pomenu hrišćanski raskol. Na samom novcu vidljiv je uticaj venecijanskih kovanica. Kada su sveci u pitanju, univerzalnost može postojati samo za period Apostola i delimično kakvog-takvog jedinstva crkve prvih vekova, da bi kasnije svaka crkva imala svoje svecu mučenike

koji su prvo crkveno, a potom i regionalno bili opredeljeni. Ne treba zanemariti činjenicu da u ovom periodu (XII-XIII vek) na zapadu Evrope vladaju: u Engleskoj Stiven, u Francuskoj Luj VII, u Ugarskoj Bela III, Nemačkoj Konrad III, Šampanji Anri I, Burgundiji Ed II i sl., a nad svima njima poglavar Rimске crkve, prvo Urban II (1088 - 1091) a potom Inocentije III (1198 - 1216). Pod ovim potonjim Rimskom crkvom dospela je do nesluženih visina jer je papa bio najviši zakonodavac i sudija koji je smenjivao i postavljao kraljeve po evropskim tronovima. Urbana II pominjemo kao pokretača Krstaških ratova koji je na Saboru u Clermonu, do fanatizma uskoritao evropske mase pod gesmom: „Bog to hoće“. Krenulo se u oslobođanje Hristovog groba u Jerusalimu od muslimana. Ti isti krstaši su 12. aprila 1204. godine u potpunosti opljačkali Carigrad odnevši sa sobom sve crkvene relikvije (časni krst, Torinski pokrov, Platno Blažene Veronike itd.) što će se nešto kasnije pojaviti kao motiv na novcu rimskih pontifa. Da je pljačka svetinja bila unapred planirana svedoči i činjenica da je papa posao svog izaslanika da iste popiše.

Kako se taj period odrazio na novcu vidi se iz sledećih ilustracija nemačkih denara Henrika II (1002 - 1024) i Henrika IV oko 1215, denara Republike Ferara oko 1200. god, novca bugarskog kralja Konstantina Asena iz 1255. i francuskog Filipa IV Lepog 1285. (sl. 25) gde na aversu ili reversu dominira krst simbol milosrđa koje je očigledno nedostaje narodima i vladarima Evrope.

U prilog ovakvoj tvrdnji navešćemo samo dva primera. 1209. go-

Klasifikacija metalnog novca po PCGS standardu

(II)

Kriterijumi dati u ovom tekstu, sa svim bitnim elementima za selektovanje treba da posluže kao osnov za svaku stručnu klasifikaciju numizmatičkog materijala, tj. ukazuju na aspekte posmatranja u tehničkom smislu, sistem, pravila i primenljivost standarda na važnim detaljima, kako ih primenjuju selektori svetski poznatih aukcionih kuća. To bi subjektivne procene trebalo da svede na najmanju meru, te se nadamo da će ovako strogi kriterijumi PCGS (Professional Coin Grading Service) u najskorije vreme biti primenjivani i u našem klubu kako u stručnim radovima tako i u pogledu klasifikacije numizmatičkog materijala za aukcije koje organizuje SND.

STANDARDI ZA UTVRDIVANJE STANJA KOVANOG NOVCA: NOVAC KOJI JE BIO U OPTICAJU - CIRCULATED STANDARDS

AU-58: po izgledu kao necirkulisan

Postoji neznatno habanje na najvišim tačkama novčića. U nekim slučajevima potrebno je petostruko uve-

ćanje da bi se to habanje primetilo, dok neki put može da se uoči laganim magljanjem novčića prema izvoru snijegosti. Ovaj metod često pokazuje

malu frikciju kao kvarenje boje. Veoma često, avers ima malu frikciju, a revers je MS-63 ili više. U ovoj gradaciji obično postoji samo nekošnica tragova. Umesto tragova, glavne mane na tipičnom AU-58 novčiću su tanke crte. Nekoliko tragova ne smeju da budu ozbiljni ili u područjima glavnog fokusa. Novčić koji bi se sa stanovišta habanja gradirao kao AU-58, ali ima brojne tragove, gradiraće se kao AU-55 ili ispod.

Kovanje može da bude u opsegu od ispod prosečnog do potpunog. Sjaj može da varira od slabog do potpunog. Biće primetnih preloma sjaja na visokim tačkama. Te oblasti su uočljive bez pomoćnih sredstava, ali su manje od 10% u odnosu na celu površinu. Vizuelni utisak je obično veoma dobar. Kako su tragovi obično vrlo mali, utisak se uglavnom zasniva na kovanju, sjaju i originalnosti. Mnogi AU-58 novčići su blago čišćeni ili prati i zbog toga se ne smatraju više necirkulisanim. Mogu da budu atraktivni isto kao i primerci klase AU-58.

AU-55: po izgledu kao necirkulisan

Postoje neznatna habanja na visokim tačkama novčića i neke frikcije u poljima. Sada revers pokazuje habanje slično onome na aversu. U nekim slučajevima (novčić čuvan s licem na gore koji ima stečene frikcije) revers je i dalje necirkulisan. Obično ima nekoliko neznatnih tragova i par većih. Oni su rasuti između površina i polja, ali ništa ozbiljno ne može da bude u područjima primarnog fokusa. Kovanje može da bude u opsegu od neznatno slabog do potpunog. Sjaj varira od slabog do potpunog, iako oblasti gde ima habanja ne pokazuju pun sjaj. Postoje prelomi sjaja koji se odnose na 10 - 20% povr-

šine. Vizuelni utisak je obično dobar. Osnovni kriterijum biće očuvanost površine, odsustvo ili lokacija tankih crta.

AU-53: po izgledu kao necirkulisan

Očigledno je habanje na visokim tačkama. Frikcija pokriva 50-75% polja. Ima nekoliko manjih i većih tragova koji su rasuti, ili postoje male koncentrisane tanke crte, uključujući područja primarnog fokusa. Kovanje može da bude u opsegu od slabog do potpunog. Sjaj takođe. Istrljane oblasti ne pokazuju onelik sjaj kao zaštićene. Ima uočljivih preloma sjaja nad polovicom do tri četvrtine novčića.

AU-50: po izgledu kao necirkulisan

Habanje je evidentno. Može da postoji frikcija u poljima i to u opsegu od polovine do svih nezaštićenih područja. Visoke tačke imaju habanje koje je očigledno i bez pomoćnih sredstava. Mnogo je tankih crta a dobar deo površine je pohaban. Kovanje može da bude u opsegu od slabog do potpunog. Sjaj varira od oskudnog do potpunog. Od 50-100% površine ima poremedaj sjaja. U nekim slučajevima, jedini preostali sjaj biće oko zaštićenih elemenata. Vizuelni utisak je sada funkcija očuvanosti površine, odsustva ili lokacije tragova, ostatka sjaja i originalnosti.

EF-45: ekstremno fin

Habanje je uočljivo, sa svim detaljima još uvek oštrim i jasnim i jasnoćom konture između pojedinačnih delova elemenata. Oko 95% originalnog glavnog motiva je očigledno. Može da postoji par vrlo malih tragova. Moguće je neki sjaj na elementima. Ponekad ima značajnog sjaja u polji

ma. Međutim, ako nema sjaja, primerak još uvek može da bude EF-45, ako je motiv izuzetan. Kovanje varira u opsegu od ispod proščnog do potpunog. Za slabo otkovane primerke koji pokazuju habanje konzistentno sa klasom EF-45, gradacija je verovatno EF-40 ili manje.

EF-40: ekstremno fin

Habanje je sada sasvim evidentno. Neke od najviših tačaka motiva novčića su sasvim pohabane. Neke konture pojedinih delova su zbrisane. Oko 90% glavnog motiva još je evidentno. Može da postoji nekoliko malih tragova ili možda jedan srednje veličine. Preostao je minimalni sjaj. Kod mnogih novčića uopšte nema sjaja osim za male površine oko elemenata kao što su zvezde, strelice itd. (Obzitom da je retko uočljiv za klasifikaciju VF-35 i ispod, sjaj se ne navodi kao kriterijum za ove klase. Neke VF klase pokazuju male količine sjaja, ali su to izuzeci. Kako se novčići koji su cirkulisali najčešće klasifikuju po količini habanja ili mana, zbog toga se za klase VF-35 ili niže, kovanje uključuje u kriterijum habanja).

VF-35: vrlo fin

Elementi su ostri i čisti, ali postoje uočljivo habanje na pojedinim delovima. Malo mešanje motiva je očigledno. Oko 60-80% motiva opstaje. U najvećem delu očekuje se nekoliko malih tragova ili jedan do dva srednja, tako na velikim primercima kao što su srebrni dolari i zlatni primerci od dvadeset dolara, mogu da postoje višestruki srednji i nekoliko većih tragova. Vizuelni utisak zavisi od čistih površina, odsustva ili lokacije tragova i originalnosti.

VF-30: vrlo fin

Elementi su ostri i uglavnom čisti sa vrlo malo mešanja između detalja. Oko 50-75% originalnog motiva opstaje u ovoj klasi. U najvećem delu, osim nekoliko malih tragova kao što je navedeno u VF-35, veći primerci mogu da imaju i više jačih tragova.

VF-25: vrlo fin

Elementi su čisti, ali nedostaje malo oštine i manji motivi počinju da se mešaju. Oko 50-60% originalnog motiva je očigledno.

Postoje mali i srednji tragovi ili, kao što je prethodno rečeno, višestruki srednji i veliki tragovi na većim kovanicama. Vizuelni utisak zavisi od čistih površina, odsustva ili lokacije tragova i originalnosti.

VF-20: vrlo fin

Postoji motiv na glavnim elementima iako može da bude očigledno neko mešanje. Za vrste sa LIBERTY sva slova su vidljiva, ali neka mogu da budu nejasna. Kod reversa sa orlojima, grudna pera su uglavnom uglačana, a kritna pera pokazuju veći deo motiva. Imaju malih, srednjih ili velikih tragova, ali nedovoljno za izuzimanje iz globalne klasifikacije. Čistoća površine i odsustvo tragova često utiče na vizuelni utisak. Originalnost novčića je takođe faktor vizuelnog utiska i definiše klasu. Blago čišćeni primerci su gotovo uvek „kažnjeni“ sa jednim ili više nivoa gradacije. Blago čišćenje na novčićima niske gradacije (apr. F-15 i ispod) nije toliko važno kao kod viših klasa. (Jako čišćenje je neprihvatljivo ili čak izbacuje iz klasifikacije, osim kod veoma niskih klasa - PO-1 do AG-3).

F-15: fin

Glavni elementi imaju umerene motive i neke osobitosti dizajna su očigledne. Za serije sa LIBERTY, najveći deo slova je barem delimično vidljiv. Za vrste sa orlojima, grudna pera mogu da budu sasvim pohabana, a

kritna pera pokazuju 25-50% manje. Uočavaju se mali, srednji ili veliki tragovi, ali ništa previše ozbiljno.

F-12: fin

Postoji neki motiv vidljiv na glavnim elementima. Za serije sa LIBERTY, postoji četiri ili pet slova koja su delimično ili sasvim vidljiva. Imaju malih, srednjih ili velikih tragova, ali ništa previše ozbiljno.

Vizuelni izgled zavisi od očuvanosti površine i odsustva tragova.

VG-10: vrlo dobar

Poneki motiv vidljiv je na glavnim elementima, iako je najveći deo ishaban. Svi elementi natpisa su sasvim jasni. Za serije sa LIBERTY, postoji 1-3 vidljiva slova, ali ne više od pet. Može da bude evidentno nekoliko malih, srednjih i velikih tragova, ali oni ne smeju da budu previše ozbiljni. Ako su tragovi previše ozbiljni novčić se ne klasificuje.

VG-8: vrlo dobar

Detalji su vidljivi na elementima. Periferijski elementi su ostri i jasni. Za novčiće sa LIBERTY, postoji 1-2 vidljiva slova ili su evidentni delovi nekoliko slova. Ne postoje ozbiljni tragovi pošto je većina shabana. Vizuelni izgled zavisi od očuvanosti površine i odsustva tragova.

G-6: dobar

Svi elementi su ishabani, ali su konture oštore. Mali elementi oko periferije su jasni. Za neke serije - posebno Barber kovanje postoji slabo habanje sa reversa na ivici koja dodiruje neka slova. Postoje neki mali tragovi, ali su glavni pohabani.

G-2 je konture glavnih elemenata još
čitljive. Mali elementi (natisnuto okolo periferije)
ostajuši su, ali još jasni. (Za neke serije,
posebno Barber kovanje, postoji određeno
izuzimanje u gornjim delovima natpisa na reversu.
Tragovi ne smeju da budu ozbiljni. Praktično
nema vizuelnog utiska, ali lep primerak, iako
pohaban, može da bude ugodan za oko.

G-3: skoro dobar

Habanje je značajno, sa gotovo nestalim ivicama,
ponekad pomešanim sa elementima. Postoje brojni tra-
govi, ali su površine obično ravne zbog habanja. Nema
vizuelnog utiska.

FR-2: prošetan

Vidljiv je samo delimičan motiv
elementa. Datum može da bude
slab ili da gotovo nedostaje. Ivice
su obično kompletno pohabane.
Ima brojnih tragova, a površine su
obično ravne zbog habanja.

PO-1: loš

Količina habanja je toliko izražena da se
ponekad vide samo datum i nekoliko datalja. Ako datum
nije vidljiv, novčić može da se klasira samo ako je jedno-
godišnji tip. Postoje brojni tragovi, premda kada je novčić
ovako pohaban, takođe su pohabani i tragovi. Nema
vizuelnog utiska.

UMETNIČKE OSOBINE RIMSKOG NOVCA

Republikanska moneta je u početku bila pod uticajem stranih (kampanskih i južnoitalijanskih grčkih) majstora da bi kasnije prešla na sopstveni, tvrd i linearan stil. Od Sulinog vremena - zahtijevajući intenzivnom helenizovanju rimskog života i kulture - obraća se više pažnje umetničkoj strani novca. Njegov reljef postaje dublji, grupe harmonične i dekorativni elementi češći. Oseća se ugledanje na uzore velike umetnosti (npr. devet muza sa Herkulom na novcu Kvinta Pomponija. Muze preslikavaju jednu grupu statua, kvadriga Lucija Plautija Planka podseća na fresku). Stil je realističan, pre svega u vajanju portreta koji (kan i veliki rimski portret) znači najviše dostignuće rimskog stvaralaštva u toj umetnosti. Karakteristični su i impresivni npr. likovi Cezara, Pompeja i Bruta.

Portret carske monete stoji u tesnoj vezi sa velikom umetnošću i dugo se održava na veoma velikom umetničkom nivou. Počinje sa jednom idealizirajućom tendencijom po helenističkom uzoru (npr. Avgustov portret na Tiberijevom novcu) da bi pod Neronom skrenuo na realizam snažnog izraza blizak rimskoj umetnosti. Pred kraj Domicijanove vlade oseća se nano-vo sklonost za ulepšavanjem, koju Nerva i Trajan nisu prihvatali. Trajanova bista dobija dublji oblik, pod uticajem tadašnje mode u velikoj plastičnosti. Od Hadrijana se carski portreti opet kuju s izvesnim, lakim idealizovanjem. Opadanje umetničke visine portreta na novcu zapaža se od kraja II veka, od Aleksandra Severa već ubrzano. Lik postaje raden površno i uprošćeno, bez potrebnih detalja i prave invencije. Ipak i dalje se spominje sreću lepi portreti kad veličina primeraka ili pri-

lika to dozvole (npr. Galijenovi medaljoni). S Diokle-
cijanovom epohom postepeno nastaje portreti kao indi-
vidualne slike: predstave vladara na novcu su udešene
tako da uzajamno liče (između ostalog, radi nagla-
šavanja jedinstvenosti tetrahrije) s jednom ili dve mark-
antne crte koje omogućuju identifikaciju. Portret ranovizantijskog perioda je sasvim šablonski i idealizovan: izduženi likovi vladara deluju nestvarno i simbolistički njegovu uzvišenost. Dok je za vreme Republike i ranog carstva portret raden gotovo isključivo u profilu, u III i IV veku se sponačno javljaju en-face likovi na novcu (npr. Postum, Maksencije) i od 340. godine postaju veoma česti na solidima i docnije, na bakru. Naročito je bakar dao niž ne tako lepih, krupnih i šematizovanih likova, npr. Justinijana I.

Stil figuralnih predstava na rimskoj moneti stoji na visini tadašnjeg istorijskog reljefa i slikarstva. Ova velika umetnost uticala je na kovanje ne samo temom, ras-
poredom grupa, već i izrazom. Neki krupni novaci, npr. medalje od bakra i mesinga u II veku svojim grupama ljudi i životinja, pejsažom i arhitektonskom pozadini, dubokom perspektivom, radeni pažljivo, s ljubavlju za detalj i smisalom za prostor, ne ustupaju velikim uzorima od kojih su zavisni (npr. scene Adlocutio, Adventus, Liberalitas i sl.). Razume se da pojedinačne figure personifikacije na običnom, sitnom novcu uglavnom zadržavaju krutost helenističke monetarne umetnosti. Od III veka nastaje osiromašenje i tipova reversa (veće grupe sasvim isčezavaju) i njihovog izvođenja, koje karakterišu plitak reljef, tvrde konture i šablonizam. Umetnička skromnost ranovizantijskog kovanja odnosi se i na revers; odlikuju se jedino neki tipovi sa dekorativnim numeralom ili natpisom, bez sumnje neambicioznim epilogom, jedne duge i plodne stvaralačke aktivnosti.

Akademski znak ratne mornarice iz 1924. godine

Neposredno posle I svetskog rata našoj ratnoj mornarici bio je neophodan oficirski podmladak, u istoj meri kao i vojski, a škola za pomorske oficire nije postojala. Zato su 1922. godine, posle unapredjenja pitomaca Niže škole Vojne akademije u oficire 48. klase, njih 11 po izjavljenoj želji upućeni u ratnu mornaricu da pri III oblastnoj komandi u Tivtu završe dvo-godišnji kurs pripreme za oficire ratne mornarice. Prilikom projvodjenja u mornaričke oficire 1924. godine uručene su im diplome i znaci kao svedočanstva o uspešno završenoj školi.

Avers: Na sredini znaka je štit visine 40 mm i širine 35 mm. U štitu je reljefno predstavljen državni grb u vidu orla sa tri srednjovekovna grba na prsima. Oko orla je natpis cirilicom i latinicom: „I:OFIC:PODMLADAK: MORNARICE:KRALJEVINE:SRBA:H RVATA:I: SLOVENACA“. Oko natpisa nalazi se mornarsko uže. Iznad štita je pantljika sa natpisom: 25.VI.1924. (datum na pantljici odnosi se na dan kada je održana svečanost proizvodjenja u mornaričke oficire) i mono-

gram vladara - A I (za Aleksandar I Karađorđević). Ispod štita je simbol škole i ratne mornarice-brodarsko sidro. Oko celog znaka nalazi se jato razigranih delfina koji su međusobno povezani mornarskim užetom.

Revers: Na sredini znaka nalazi se vodoravno položena igla za pričvršćivanje znaka na uniformu i oznaka kovnice „J.C. KLINKOSCH A.G.“

Znak je visine 67 mm i širine 50 mm, i kovan je od patiniranog srebra. Oficiri su znak nosili na prazničnoj i svečanoj uniformi s desne strane grudi, na bluzi na 8 cm ispod donje ivice preklopca desnog đepa, a na munduru naspram sredine trećeg i četvrtog dugmeta.

Do sada jedini poznat sačuvan primerak ovog znaka nalazi se u kolekciji autora.

Oficiri 48. klase Niže škole Vojne akademije (1920-1922) koji su proizvedeni u potporučnike 4. oktobra 1922. godine, a zatim upućeni na mornarički oficirski kurs bili su: Anton A. Ostanek, Danilo M. Hubmajer, Mihailo M. Korac, Boris E. Slavik, Valter J. E. Kure, Adolf F. Cvirk, Andro A. Vrkljan, Hinko S. Draksler,

Poručnik fregate Stevan M. Zdravković, levo i Akademski znak ratne mornarice na svečanoj uniformi.

Miloje S. Jelisavčić, Radomir T. Todorović i Stevan M. Zdravković.

Po okončanju kursa 25. VI 1924. unapredeni su u poručnike korvete i tom prilikom stekli pravo na nošenje Znaka I oficirskog podmladka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Na osnovu spiska svršenih pitomaca iz „Spomenice 75. godišnjice Vojne akademije 1850-1925“ konstatiše se da je svih 11 poslatih oficira sa uspehom završilo kurs za mornaričke oficire i iz te činjenice izvlačimo zaključak da je ovaj naš redak školski znak izrađen u istom broju primeraka.

Ova mera upućivanja na dalje školovanje mlađih potporučnika sa Niže škole Vojne akademije primenjena je još i sledeće 1923. godine upućivanjem 10 novoproizvedenih potporučnika iz 49. klase. Tako je Niže škola Vojne akademije pored svog glavnog poziva dala i prvu pomoć u staranju mornaričkog oficirskog podmladka Kraljevine SHS.

Reklamni oglas bečke firme „J. C. KLINKOSCH A.G.“ koja je kao fabrika zlatne i srebrne robe izradila Akademski znak ratne mornarice Kraljevine SHS u toku prve polovine 1924. godine. (Almanah „Jadranska straža“ za 1925. godinu, Beograd)

Nije nam poznato da li je za ovu drugu klasu mlađih mornaričkih oficira ureden poseban školski znak koji bi svedočio na njihovim gradima u stečenoj školskoj speciji.

ORDEN NARODNOG HEROJA

Prije ustanovljenja Ordena narodnog heroja postojalo je zvanje narodnog heroja koje je ustanovljeno prve godine Narodnooslobodilačkog rata (Bilten Vrhovnog štaba, br. 12-13 za decembar 1941 - januar 1942. godine).

Zvanje narodnog heroja dodeljivano je kao najveće priznanje borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima koji su se svojim junaštvom i samopregorom u oslobodilačkoj borbi naročito istakli.

Neposredno po uvođenju zvanja narodnog heroja odlukom Vrhovnog štaba NOV i POJ, proglašen je prvi narodni heroj. To zvanje pripalo je Petru Lekoviću februara 1942. godine. („Bilten Vrhovnog štaba“ br. 14-15 za februar 1942. godine).

Ukazom o odlikovanjima u NOB od 15. augusta 1943. godine ustanovljen je pored ostalih odlikovanja i Orden narodnog heroja. Istim ukazom rešeno je da svi dotadašnji nosioci zvanja narodnog heroja, dobiju Orden narodnog heroja. Za ovo visoko odlikovanje proglašavani su najistaknutiji borci ili starešine, organizatori i pioniri NOB-a, koji su pali na bojnom polju, zatvorima ili logorima...

Do drugog zasedanja AVNOJ-a 29. XI. 1943. godine odluku o proglašenju narodnih heroja donosio je Centralni komitet KPJ na predlog Vrhovnog štaba. Tokom 1944. godine proglašenje narodnih heroja vršeno je odlukom predsedništva AVNOJ-a. Ovom odlukom je u početku (formalno) dodeljivan Orden narodnog heroja, s obzirom da Ordeni nisu bili izrađeni. To je trajalo sve do obrazovanja Prezidijuma narodne skupštine FNRJ 1945. godine, kada proglašenje narodnih heroja prelazi u njihovu nadležnost. Od 1953. godine progla-

šenje narodnih heroja vrši predsednik FNRJ - SFRJ, a od 1980. predsedništvo SFRJ, sve do aprila 1992. godine kada je van snage stavljen Znak o odlikovanjima SFRJ.

Zakonskim propisima 1946., 1955., 1956., 1961., 1964. i 1973. godine namena dodele Ordena nije pretrpela znatnije izmene. Tokom njegove dodele, odlikованo je 1324 jugoslovena (1234 muškaraca i 90 žena), od kojih je 421 lice bilo živo u vreme dodele Ordena, a 903 su odlikovani posmrtno. Od tog broja vojnim jedinicama i drugim organizacijama dodeljeno je 48 ordena. Ordenom narodnog hero-

broz Tito kome su dodeljena tri Ordena narodnog heroja i to: Prvi put je proglašen narodnim herojem 19. novembra 1944. godine odlukom Predsedništva AVNOJ-a. Drugi Orden narodnog heroja dodeljen je 15. maja 1972. godine, povodom njegove osamdesetogodišnjice Odlukom Savezne skupštine SFRJ. Treći Orden narodnog heroja Titu je dodeljen u vreme obeležavanja njegovih jubileja - osamdesetogodišnjice rođenja i četadesetogodišnjice dolaska na čelo Partije - 27. maja 1977. godine Odlukom Skupštine SFRJ.

Malo je poznato da je dvostruki i jedini narodni heroj NOR-a Petar Leković. Obrazloženje o ovoj nepoznatoj činjenici koja se odnosi na drugo dodeljivanje naziva narodnog heroja Petru Lekoviću izneo je bivši šef kancelarije odlikovanja SFRJ i pisac knjige „Odlikovanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“ Stojan Rudež. On navodi: „drugo proglašenje Lekovića za narodnog heroja izvršeno je Naredbom Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke partizanske i dobровoljačke vojske Jugoslavije („Bilten Vrhovnog štaba NOP i DV Jugoslavije br. 17, 18, 19 za jun, juli, avgust 1942) koji glasi: „Prisvaja se naziv narodnog heroja drugu Petru Lekoviću, zameniku komandanta bataljona u 2. NOP udarnoj brigadi. Naziv narodnog heroja drug Petar Leković je dobio još za života zbog svojih junačkih podvigova u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika. Noseći ovo veliko priznanje, drug Petar Leković je činio nova junaštva i kao heroj poginuo kod Gacke u borbama sa Italijanima i četnicima juna meseca o.g.“ U prvoj rečenici sadržana je odluka da se dodeli naziv narodnog heroja. Glagol „prisvojiti“, ovde upotrebljen, ruskog je porekla i

ja odlikovana su 22 stranca i to: 16 državljanina Sovjetskog Saveza, 3 albanca (kojima je kasnije važećim propisima Orden oduzet), 1 čehoslovak, 1 poljak i 1 italijan.

Jedini višestruki zvanični nosilac Ordena narodnog heroja bio je Josip

Ostale rečenice predstavljaju (motiv) iz koga se vidi da su oni koji su odlučili da se Leković „još za života“ zaslužnog heroja i da mu dodjeljuje, jer je „činio heroj“ (tj. Herojski)

značaj se, dakle, o administrativnim pravima, koja se nekome, iz neznanih razloga ponovo dodeli drugo priznanje, kakvih nema u potatnoj praksi. Leković je, ne samo dvostruki narodni heroj. U daljem obrazljenju čita se: „S obzirom da je učestvovao u NOB-u, znam da se do tada proglasili herojima automatski Orden narodnog heroja i drugim statutima (1946) tog značaj je da se Ordeni poginulih heroja čuvaju u Vojsci, a tom slučaju pored Lekovića postavi i drugi heroj“.

Uzime se da Orden narodnog heroja je izdavan 1953 godine - 632, dok je uveden odlikovanje: 1955-2, 1961-1, 1971-1, 1973-10, 1981-1. Ukupno 17 lica od

značaja za narodnog heroja je izdavan 1991. godine ministrica SFRJ, major Zora Tepić. Orden narodnog heroja je učinio ministru Tepiću, jedini učinak takom secesionističkom (1991-1995) na prostoru

Novi Orden narodnog heroja je učinio ministru 1943. godine Đorđe Kadić - kom- akademski slikar. Model na Orden izradio je Božidar Čutura - vajar iz Zagreba,

desnom drži pušku. Orden je oko vrata, na lenti crvene boje, sa dve bele pruge sa strane. Dimenzije: 43,7 x 59,3 mm - odnose se na model izrađen u zemlji, i 43 x 54 mm za primere izrađene u Sovjetskom Savezu, tokom rata). Primerci kovani u SSSR izrađeni su od 18. karatnog zlata, težine 32 grama i isti su bez signatura proizvođača i signatura (državnih oznaka) za plemenite metale. Primerci iskovani u posleratnom periodu izrađeni od zlata na ušici kroz koju prolazi alka (za kačenje trake i nošenje Ordina), utisnuti su žigovi (signature za zlato) i žig tvornice koja je Orden izradila. Posleratni model proizvodio je IKOM iz Zagreba. Takođe Orden narodnog heroja izrađivan je od pozlaćene bronce i mešinga (zavisno od mogućnosti i finansijskih efekata zemlje). Ovi primerci su bez signatura i lakše težine od zlatnih. Traka je širine 36 mm. Širina belih pruga je 2 mm. 1984. godine ustanovljena su minijatura odlikovanja propisana poslednjom izmenom zakonskih aktova. Minijatura se nosi samostalno umesto Ordina. Izrađena je od legure bakra i cinka. Po kompoziciji, reljefu i obliku, avers (prednja strana) odgovara Ordenu, dok je revers ravan i bez sadržaja. Visina minijature je 23 mm, širina u srazmeri Ordena. Minijatura visti na metalnom nosaču oblika pravougaonika 21 x 10 mm, na kome se nalazi lenta (traka) Ordina (crvene boje sa po jednom belom prugom sa obe strane širine 1 mm). Na nosaču je igla sa suzicom za kačenje i pričvršćivanje Ordina na odelo ili uniformu.

Krajem 1998 godine Savezna Republika Jugoslavija novim zakonom o odlikovanjima SRI zadržala je Orden narodnog heroja, sa svim njegovim namenama.

Gipsni model za Orden narodnog heroja

razlikuju se od posleratnih modela. Posleratni model (za proizvodnju u zemlji) izradio je Franjo Mengelo Dinečić - vajar iz Beograda.

Orden narodnog heroja izrađivan je od patiniranog zlata, ovalnog je oblika. Rub Ordena sastoji se od dve plastične lovoroze grančice, na dnu povezane trakom. Sredina ordena izrađena je u obliku radijalnih zraka nejednakog dužine, tako da samo neki od njih dodiruju rubove lovorožih grančica, a na drugim mestima je između njih i ruba prazan prostor. Avers i revers su identični, s prikazom borca u kabanici i opancima. Borac levom rukom drži razvijenu zastavu na kojoj se nalazi petokraka zvezda, a

SKLOP 1 - DRŽAČ NUMIZMATIKE

„Sustanci“ je početkom godine osnovan ogrank SND, pod nazivom „LUŽNICA“, a prvi predsednik je Dr. Željko Sustanci. Ogrank su svakog prvog ponedeljka u mesecu od 12 do 14 h, u Hotelu „Crni Vrh“ u

SPORTSKI KLUBOVI KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

SPORTSKI KLUB "JUGOSLAVIJA" BEOGRAD

Klub je nastao 1919. godine od sportskog kluba „Velika Srbija“ osnovanog 1913. Boja kluba je crveno-bela, a bio je pod patronatom istaknutih beogradskih intelektualaca i visokih dostoјnika iz vojske, uglednih generala. Klub je gajio vrlo

lepu, modernu i dopadljivu tehničku doteranu igru. Zbog toga je imao veliki broj simpatizera po čitavoj zemlji, a naročito u Beogradu.

Bio je prvak Beogradskog lopatačkog saveza 1922/23 i 1927/28 i državni prvak 1924/25 do 1929. godine. Klub nastavlja u svim državnim prvenstvima od 1923. do 1941. godine. Jedan je od najistaknutijih sportskih klubova u Srbiji i tadašnjoj Jugoslaviji. Davao je veliki broj igrača za državni tim. Istaknuti reprezentativci-internacionalci bili su S. Luburić, D. Jovanović, S. Pu-

pović-Kika, M. Bećić, B. Dimitrijević, Aca Petrović-Pikavac i drugi.

Najznačajnije pobjede na internacionalnoj sceni bile su nad „Slavijom“ iz Praga, bečkim klubovima, zatim domaćim rivalima B.S.K.-om „Gradanskim“ i H.A.S.K.-om iz Zagreba i „Hajdukom“ iz Splita. Istaknuti ljudi koji su tada vodili klub bili su: arhitekta Janko Šafarik, ing Dušan Glišić, pukovnik jugosloven-

ske vojske Ž. Jevđenijević i drugi. Klub je posedovao svoje igralište sa tribinama, koje se nalazilo na mestu današnjeg stadiona „Crvene zvezde“. Klub je zvanično izdao oko 10 verzija klupske značake.

SPORTSKI KLUB „JEDINSTVO“ BEOGRAD

Nastao je 1924. godine i to ujedinjenjem dva beogradska sportska

kluba: S.K. „Vardar“, i S.K. „Konkordija“. Novoformiranom klubu 1926. godine pripaja se i S.K. „Jađran“ koji je delovao u periodu od 1920-1926. Klupska boja S.K. „Jedinstvo“ bila je zeleno-bela. Klub se takmičio u elitnom društvu najboljih jugoslovenskih klubova tadašnje I lige. Osvajač je pehara 1925. godine na turniru posvećenom mil. Danilu Stojanoviću zvanom „Eka

Dača“, koji je smatran osnivačem fudbalske igre u Srbiji.

U klubu se pored fudbala upoznjavao još i hazarda kao i luka atletika. Klub je pripadao sloju staleža zanatlija i radnika. Za vreme svog delovanja zvanično je izdao pet različitih klupske značake. Sve su uradene u emajlu, a izradivač je nepoznat.

MEDALJE BEOGRADSKOG MARATONA

U ovom broju bavimo se medaljama sa najmasovnije i jedne od najpoznatijih manifestacija održavanih u Beogradu, koja je postala jedan od njegovih zaštitnih znakova.

BEOGRADSKI MARATON

Sledeći primere velikih gradova došlo se do ideje o organizovanju maratonske trke ulicama Beograda. Ova ideja se javila 1984. godine od strane lista „Sport”, ali nije realizovana.

Organizovanje maratona ponovo postaje aktuelno 1988. godine. Prvi „maraton“ organizovan je 08. 05. 1988. godine sa startom u 10h ispred Skupštine Jugoslavije. Trka je imala više ciljeva. Veliki cilj je bio na Terazijama i staza je bila duga 23 km. Novac sakupljen prodajom startnih brojeva dodeljen je u humanitarne svrhe. Bilten nije nikada urađen, a pobednici u ženskoj konkurenciji nije izmereno vreme.

Kao i na većini maratona bila je predviđena podela učesničkih medalja. Usled propusta prave medalje nisu bile izrađene, pa je ovo „nedovršeno“ rešenje poslužilo u te svrhe. Za prvi „Beogradski maraton“ učesnička medalja je uradena u ZIN-u u Beogradu u tiražu od 36 komada. Na grubom odlivku od legure veličine 5x6,5 cm na aversu su simboli Beograda: statua „Pobednika“ na Kalemegdanu i konzula Beogradske tvrdave, kao i lik trikača u pokretu i naziv trke – Beogradski maraton i godina održavanja '88. Medalja je na vrhu probušena i

kroz otvor je provučena vrpca. Prema raspoloživim podacima dizajn je uradio Bratislav Radović trener atletskog kluba „21. maj“ iz Rakovice, brat poznatog pesnika Duška Radovića.

Naredne godine 6. maja održan je prvi pravi Beogradski maraton.

Usled greške u merenju staze je bila duža oko 4 km od maratonske. Prema biltenu kroz cilj je prošlo 75 trikača i 8 trikačica, ukupno 75 takmičara. Učesničkih medalja nije bilo.

Treći Beogradski maraton ili bolje rečeno prvi sa pravom dužinom staze organizovali su Jugoslovensko sportsko društvo

„Partizan“, Atletski savez Beograda i turistička agencija „Ras Turs“ iz Beograda. Ovaj maraton odlikuje još i prva poljeda stranca u muškoj konkurenčiji, prvi promoter (Bob Bimon - poznati skakač udalj) i prve sportske medalje za sve učesnike. Trku je završilo 84 takmičara.

Organizatori Četvrtog Beogradskog maratona bili su Atletski savez Beograda i Agencija za marketing Sportskog društva „Partizan“. I ovaj maraton je imao sjajnog promotera. Bio je to olimpijski prvak na 10 km i drugoplasirani na 5 km u Londonu 1948. godine i jedini u dugoj istoriji Olimpijskih igara trostruki pobjednik na 5 km, 10 km i u maratonu Emil Zatopek. Prvi put od nastanka u ženskoj konkurenciji pobjedila je strana atletičarka, zemljakinja promotora, Čehinja Karla Malisova sa nešto slabijim rezultatom od onoga koji je prethodne godine postigla naša

Suzana Ćirić. Ukupno je prošlo kroz cilj 137 takmičara.

Za ovaj maraton dodeljivana je medalja od pečene gline prečnika 6,5 cm, idejno rešenje dizajnera Sane Janićijevića. Medalje je izradila keramičar Aleksandra Tomašević. Organizator poseduje još 81 medalju.

Peti Beogradski maraton održan je 25. 04. 1992. godine u organizaciji Atletskog saveza Beograda i Agencije za marketing Sportskog društva „Partizan“. Promoter je bio poznati skakač učesnik Švedske Patrik Sjoberg. Prema zvaničnim podacima maratonsku trku završilo je 106 takmičara.

Lutanje organizatora u izradi učesničkih medalja nastavlja se i na ovom maratonu. Izrada je poverena preduzeću „Megoplast“ iz Donjeg Milanovca.

Šesti Beogradski maraton održan je u organizaciji sada transformisane sekcije Sportskog društva „Partizan“ u preduzeće „Beogradski maraton“ d.o.o. Jedan od najznačajnijih promotera i ličnost koja je, može se reći, najviše uticala da Beogradski maraton dobije sadašnji lik, Fred Lebow – jedan od osnivača „Njujorškog maratona“. Pored uloge promotera ova neumorni borac bio je i učesnik polumaratonske trke. Još jedna od zanimi-

Ljivosti je i treća pobjeda Jugoslovenke Suzane Ćirić.

Uporedno sa velikim maratonom počinje još jedna veoma lepa i zanimljiva manifestacija. Prvi put je i održana „maratonska“ trka (100 m) za decu predškolskog uzrasta – preteča „Dečijeg maratona“. Start i cilj su bili na Terazijama. Idejni začetnik ove trke bila je vaspitač iz Beograda Snežana Nikić.

Izrada medalja ponovo je površena ZIN-u, u tiražu od 1000 komada. Na takmičenju je podeljeno 144 medalje i kod organizatora se nalazi još 16 primeraka.

BEOGRADSKI SOKO ŠTARK MARATON

Sedmi Beogradski Soko Stark maraton dobija novog sponzora. Po kšovitom vremenu nadahnuti i prema prognozama pre početka takmičenja, sigurno ne smatran favoritom pobjedio je Ukrajinač Vladimir

Bukhanov i postavio i do sada važeći rekord staze. Kako je Jugoslavija u to vreme bila u izolaciji promoter Karl Luis nije uspeo da dopusti u Beo-

grad pa je svoje čestitke poslao putem video snimka.

Dečija trka je održana po drugi put sa malo izmenjenom konceptu i trasom.

Prema broju učesnika ovo je najmasovnija maratonska trka – 203 takmičara.

Osmi Beogradski Soko Štark maraton promovisao je trostruki pobjednik Boston skog maratona Ibrahim Husein (Kenija). Kroz cilj maratona je prošlo 165 takmičara.

„Dečiji maraton“ je izdvojen iz manifestacije i održava se kao uveritri nedelju dana pre pravog maratona. Jedna od zanimljivosti je da se od ovog trenutka dele iste medalje za učeće svoj deci kao i pravim maratoncima. Ovom prilikom je podeljeno 220 medalja.

Tek od 1994. godine i angažovanja Dizajnera Petra Pališa i opredeljenja da se medalje izrađuju i u ZIN-u u Beogradu dolazi do vidnog pomaka u kvalitetu njihove izrade. Medalje su izradene u tiražu od 1000 komada. Pojedinih godina preostala količina deljena je na na EXPO-u „Njujorškog maratona“. Kod organizatora postoji još 18 medalja od 7. i 825 od 8. maratona.

Deveti Beogradski Soko Stark maraton održan je 20.04.1996. godi-

ne. Pobednik je bio Šašek, domaćin Džibutija, a pobjednica Zuzanna Isabela iz Poljske. Još jedan iznositelj promoter. Ovoga puta je to bio László Viren zlatni sa Olimpijskih igara u Montrušu na 5 km i 10 km i 5 u maratonu – nije uspeo da ponovi uspeh ranije pomenutog E. Zatopéka.

Deveti maraton ostaje u sećanju učesnika i kolekcionara medalja po vrlo lepo dizajniranoj i izrađenoj medalji. Urađeno je 1500 medalja. Podeljeno je 183 medalje u maratonskoj trci i 229 na Dečijem maratonu. Ostalo još 599 medalja.

BEOGRADSKI ŠTARK MARATON

Deseti, sada Beogradski Štark maraton održan je 19.04.1997. godine. Kroz cilj je prošlo 178 maratonaca i 208 učesnika Dečijeg maratona. Preostalo je još 226 medalja. Posetilac u ulozi promotera je bio Sergej Bubka, jedini petostruki prvak sveta u atletici (skoku motkom).

Jedanaesti Beogradski Štark maraton imao je sličan program kao i prethodne manifestacije. Ovoga puta promoter je bio poznati maratonac Italijan Derlindo Bordin osvajač zlatne olimpijske medalje u maratonu u Seulu 1992. godine. U maratonskoj trci je učestvovalo 163 takmičara i na

„Dečijem maratonu“ 224. Organizator poseduje još 340 medalja.

Ratne 1999. godine medalje nisu izrađene, mada poslovni partner je u rađen preko primenjiv i za učeće kod organizatora.

DRŽAVNI ZAJMOVI

SRBIJE I JUGOSLAVIJE

3% LUTRIJSKI ZAJAM IZ 1881. GODINE.

Ova obveznica je sastavni deo zajma koji je kraljevska srpska vlada na osnovu Zakona od 1/13 aprila 1881. godine učinila radi isplate „Srpskog narodnog zajma“ iz 1876. godine, odnosno radi isplate ratnog duga. Nominalni iznos je bio 33 miliona dinara i bio je podeljen u 330.000 obveznica po 100 dinara u zlatu. Međutim, zajam je zaključen u manjem nominalnom iznosu od utvrđenog i iznosio je 24.585.000 dinara. Kapital ovog zajma će biti isplaćen amortizacijom kroz 50 godina putem lutrije po priloženom planu.

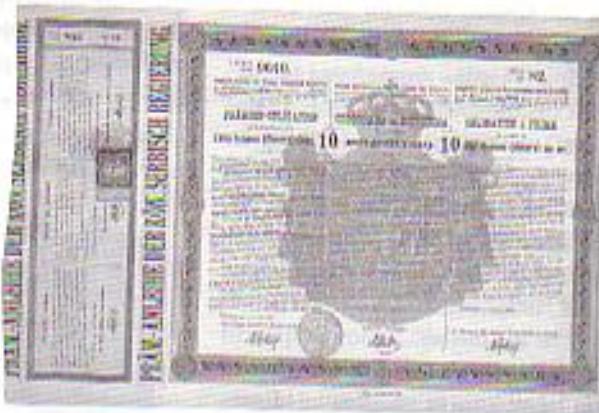
Obveznice lutrijskih zajmova su se u drugoj polovini XIX veka, zbog velikih premija, lakše prodavale od obveznica ostalih državnih zajmova, ako su bile u pitanju manje finansijske operacije. Bilo je pravilo da jedan broj vlasnika kapitala radije kupuje obveznice lutrijskih zajmova, upravo zbog eventualne mogućnosti izvlačenja velikih zgoda. Lutrijski zajmovi su bili nepodesni za veće finansijske operacije, jer vlasnici kapitala nisu bili spremni da se odreknu većih novčanih sredstava samo zbog izgleda na zgodišta. Razlog tome je bila i činjenica da je kamata na lutrijske zajmove bila manja od kamata ostalih državnih zajmova.

5% ZAJAM NA DUVANSKE LOZOVE IZ 1888. GODINE.

Ova obveznica deo je zajma koji je uzela srpska kraljevska vlada na osnovu Zakona od 20.4.(2.5) 1888. godine radi otkupa i daljeg vršenja Duvanskog monopolija. Nominalni iznos je bio 10 miliona dinara podeljen u 1 milion obveznica po 10 dinara u zlatu. Kapital će se

isplati amortizacijom u roku od 65 godina prema priloženom planu za isplaćivanje. Za obezbeđenje ovog lutrijskog zajma, srpska kraljevska vlada zalaže Duvanski monopol.

Zajam na duvanske lozove se smatra najgorim zajmom koji je Kraljevina Srbija zaključila u inostranstvu.

4% KONVERZIONI ZAJAM IZ 1895. GODINE. [KARLSBADSKI ARANŽMAN]

Ovaj zajam je trebalo upotrebiti za konvertovanje Železničkog i Agrarnog zajma, zatim Srpske, Duvanske, Obrtne i Železničke rente kao i za isplatu Ruskog, Solskog i Lutrijskog zajma. Nominalni iznos je bio 355.292.000 dinara podeljen u 710.584 obveznica po 500 dinara u zlatu i to: 355.304 dela po 1 obveznica, 50.000 delova po 5 obveznica i 10.528 delova po 10 obveznica.

Isplata zajma vršiće se po priloženom amortizacionom planu u toku 72 godine putem polugodišnjeg vučenja. Imaocima kupona kojima je istekao rok, kao i imaočima izvučenih obveznica, ostavljeno je na volju da ih naplaćuju: u Beogradu i Parizu sa 10 dinara u zlatu za svaki kupon i sa 500 dinara u zlatu za svaku obveznicu od nominalnih 500 dinara, u Berlinu sa 8,10 maraka u zlatu za svaki kupon i 405 maraka u zlatu za svaku obveznicu, u Beču sa 4 austrijske zlatne forinte za svaki kupon i sa 200 austrijskih zlatnih forinti za svaku obveznicu.

Za obezbeđenje isplate kupona i izvučenih obveznica ovog lutrijskog zajma kraljevska srpska vlada daje kao garanciju: čist prihod pruga Beograd-Vranje, Niš-Pirot,

Smederevo-Velika Plana i Lapovo-Kragujevac, zatim prihode od taksenih i krčmarskih maraka, čist prihod Duvanskih Monopola, Carinski prihod, čist prihod od Obrtnih poreza, Monopola soli po isplati Solskih obveznica i čist prihod Monopola petroleum.

6% AGRARNI ZAJAM IZ 1936. GODINE.

Prethodno navedeni državni zajmovi su ostvareni kapitalom iz inostranstva i to su spoljni državni zajmovi. Agrarni zajam je realizovan kapitalom koji je obezbeđen u zemlji i naziva se unutrašnji državni zajam.

Prva emisija obveznica za Finansijsku likvidaciju agrarnih odnosa u Bosni i Hercegovini je izvršena 1921. godine u nominalnom iznosu od 150 miliona dinara sa kamatom od 4 %.

Nominalni iznos druge emisije Agrarnog zajma je bio 50 miliona dinara podjeljen na 500.000 obveznica po 100 dinara i to: 222.500 delova po 1 obveznica, 25.500 delova po 5 obveznica, 9.250 delova po 10 obveznica i 2.300 delova po 25 obveznica. Obveznice se amortizuju za 40 godina počev od 1935. po amortizacionom planu

i to putem otkupa na berzi ili putem izvlačenja. Kuponi zastavljaju za 5 godina, a amortizovane obveznice za 30 godina od roka plaćanja.

Razlog izдавanja obveznica Agrarnog zajma bio je eliminisanje postojećih feudalnih odnosa koji su još postojali u tom delu zemlje. Odredbama za sprovođenje agrarne reforme utvrđeno je raskidanje svih kmetskih odnosa i preraspodela obradive zemlje.

Od obveznica zajmova koje je država emitovala radi sprovođenja agrarne reforme, na Beogradskoj berzi su kotirane samo obveznice Beglačkog zajma iz 1930. godine i obveznice Agrarnog zajma iz 1921. i to počev od 1923. godine, a njihova početna cena je bila samo

28% od nominalne vrednosti, što je bilo posledica špekulacija.

Obveznice državnih zajmova ne spadaju u vrednosne papire sa naglašenim dekorativnim motivima. Izuzetak je obveznica Agrarnog zajma čiji pun kolorit, prikazani motivi, velika dimenzija i kvalitet štampe izaziva veliko interesovanje kolezionara.

FINANSIRANJE PRVOG SVETSKOG RATA

Prvi svetski rat je koštalo 80,68 milijardi dolara u zlatu. Poredjeno radi, godine 1914. celo bogatstvo naroda Velike Britanije (Engleske, Velsa, Škotske i Irske) procenjeno je na oko 70 milijardi dolara u zlatu, znači bilo je za 10 milijardi dolara u zlatu manje od troškova Prvog svetskog rata. Ili, budžetski rashodi SAD od njihovog osnivanja (1791) do 1913. godine bili su 24,5 milijardi dolara u zlatu, što je manje od trećine troškova Prvog svetskog rata, iako su SAD u tom dugom periodu ratovale s Indijancima-starosedecima, Engleskom, Meksikom, Španijom i vodile gradanski rat.

Prvi svetski rat uneo je u državne finansije gotovo svih zaraćenih država velike poremećaje. Pored trošenja redovnih državnih prihoda, države su zalagale narodno bogatstvo, činjeni su zajmovi ili su prosto štampane novčanice kod emisionih banaka.

Inflacija novčanica je posledična pojava Prvog svetskog rata, ali je ova pojava trajala, pa se čak i razvila, i posle zaključenih ugovora o miru. Inflatorični način finansiranja troškova rata koristile su sve zaraćene države, osim - Srbije. Kraljevina Srbija vodila je rat za oslobođenje pomoću zajmova, zalažući narodno bogatstvo. Svaki učinjeni trošak rata imao je svoje pokriće u zlatu, srebru, zajmovima i akreditivima saveznika.

PRIVREDNI ZNAČAJ

KOVANJA NOVCA

Metalni kovan novac poznavali su još stari narodi. Mnogobrojne numizmatičke zbirke prepune su dokaza da su stari narodi: Feničani, Misirci, Rimljani i drugi imali metalan novac, iskovan, sa više ili ma-

nje veštine, iz raznovrsnih metalnih legura. Rimljani i Grci su naročito poznati sa svojih srebrnih primerača novca, čiji se likovi i natpsi i danas mogu lepo uočiti pri razgledanju numizmatičkih zbirki. Znači, da su i stari narodi jasno razumevali privredni značaj kovanja novca, jer je metalni novac i onda bio cenjeno platežno sredstvo pri razmeni dobara, kao i danas.

Kroz ceo Srednji vek vidimo takođe metalan novac u raznim oblicima u tečaju kao platežno sredstvo. Numizmatičke zbirke novca iz Srednjeg veka takođe pokazuju, da su narodi i onda koristili metalni novac, istina ne u onom obimu kao danas, ali ipak u dovoljnoj količini za podmirenje ondašnjih privrednih odnosa. Iz toga doba je i naš prvi kovani novac za vreme kralja Milutina.

Svaka država ima kovan novac, tako je kod mnogih država papirni novac u važenju, ipak te iste države kuju za svoje potrebe metalan novac. Zlatan metalan novac bio je sredstvo za međunarodna plaćanja. Zlatan metalan novac je u većini podloga emisionih banaka. Sitan metalan novac od srebra, nikla i bakra je odlično i trajno platežno

sredstvo u unutrašnjem platežnom prometu. Takav novac je u prevazi nad papirnim sitnim novcem. Očuda je jasno, da sve evropske i van-evropske države imaju svoj sopstven kovan novac, počev od najmanje državice pa do najsilnije države.

Metalni novac nije svuda iste veličine, i nije svuda istog pariteta, tj. iste količine plemenitog metala. Metalni novac nije svuda iste podele. Postoji bitna razlika između novca tzv. frank valute i metalnog novca tzv. Skandinavske novčane konvencije. Isto tako postoji razlika između kovanog novca moćne Engleske i

ostalih moćnih država: Kine, Japana, Rusije, Nemačke i sl. Pri razmatranju današnjeg kovanog novca u raznim državama izgleda kao da su se narodi jasno izrazili, da se ne slože u

pogledu kovanja. Svaka je država zakonski propisala način kovanja svog metalnog novca. Zakonski propisi o kovanju novca su različiti.

Saznati sve pojedinosti o kovanju metalnog novca, prema različitim zakonskim propisima znači: uočiti u svoj važnosti privredni značaj kovanja. U tom razmatranju videće se, da je novac frank valute kod svo-

jih država, koje imaju tzv Latinsku novčanu konvenciju, po kojoj se države obavezuju da će kovati zlatan i srebrni novac po utvrđenoj podeli i prema unapred utvrđenoj finoći. Osnovna novčana jedinica delila se na sto delova kako kod zlatne novčane jedinice, tako i kod srebrne. Skandinavska novčana konvencija propisivala je takođe način kovanja i podelu metalnog novca za Švedsku, Norvešku i Dansku. Kad se ovome doda da ima država koje su kovale novac van pomenutih konvencija, onda se vidi jasno da su narodi težili da iskoriste u svom međunarodnom plaćanju: ažiju, berzanske obračune, ekontne i reeskontne obračune, devizne račune i sl. Kod svih ovih i sličnih obračuna zarada je stvarno zavisila od razlike vrednosti platežnog sredstva (metalnog kovanog novca), koji je bio u važenju).

Zakonski propisi o kovanju novca predviđali su: stopu kovanja, zakonsku stopu, finoću i toleranciju ili remedijum (Schrot). Isto tako predviđaju odnos između debljine i težine kovanog novca i uslove za kovanje lica i naličja kovanog novca. Prema tome saznati ove pojedinosti znači moći jasno raspozнати lažan novac od pravog (zakonskog) novca. Metalni novac, koji je odstupao u stopi kovanja od zakonske stopi i tome slično, smatran se, da je lažan novac i države su ga energično suzbijale. Stopa kovanja je broj komada osnovne novčane jedinice, ko-

ji se iskuje iz 1 kg čistog plemenitog metala. Primer: stopa kovanja za Francuski franak je 3,444,44. Znači: iz 1 kg čistog zlata mogu se iskovati 3,444,44 komada zlata francuskog franka. Zakonska stopa (Rauchgewicht) je težina čistog plemenitog metala (u gramima), koji se nalazi u jednom komadu iskovane jedinice. Primer: zakonska stopa za belgijski zlatan franak je 0,3226 g. Znači: u jednom zlatnom franku ima čistog zlata 0,3226 g. Međutim, zlatan franak se kovao u zlatnicima od 20 franaka. Nastaje, dakle pitanje: Kako se izračunavala težina čistog zlata koje se nalazi u jednom zlatniku? Ovaj zadatak rešava se ovako: broj 1.000 deli se novčanom stopom i dobijeni količnik množi se brojem 20, ako zlatnik ima 20 franaka, tj. ujedno iskovanih 20 novčanih jedinica. Primer: belgijski zlatnik od 20 franaka ima $(1.000 / 3,444,44) \times 20 = 5,8065$ g čistog zlata.

Tolerancija (Kornpassiergewicht) tzv. remedijum zakonski je utvrđen odnos između plemenitog metala i dopunskog metala. Znači: finiča legure, od koje se kovao novac, nije uvek ista. Drugačija je finiča za zlatan, a drugačija za srebrni novac.

Najzad, prečnik kovanog novca (D) bio je od velikog značaja za tehničku izradu metalnog novca. Isto je važilo i za primenu novca, ako je ispravan, a ne lažan. Dalje: deblijina i iskovana površina novca morali su da budu u podjednakoj сразмери. Znači: deblijni novac se daje oštije (izrazitije) iskovati i čistije održavati. Radi utvrđivanja odnosa između prečnika (D) kovanog novca, njegove težine (g) i utvrđene konstante (C) postojao je sledeći matematički obrazac: $D = C^{\frac{1}{2}} \sqrt{g}$ pomoću koga se lako doznavalo da li je kovani novac ispravan tj. kovan po zakonskim propisima ili ne.

Zakonskim propisima za kovanje novca utvrđena je konstanta (C) na sledeći način:

1. za zlatni novac 11,3
2. za srebrni novac preko 15 g 12,4
3. za srebrni novac od 4,5-15 g 13
4. za srebrni novac od 2,5-4,4 g 13,7
5. za srebrni novac ispod 2,5 g 14,4
6. za bakarni novac 13

Isto tako prosečan odnos deblijine iskovanih novaca prema nje-

govom prečniku je unapred zakonski određen i iznosi:

1. za zlatan novac	1:20 (22)
2. za krupan srebrni novac	1:14 (15)
3. za srednji srebrni novac	1:17 (18)
4. za mali srebrni novac	1:19 (21)
5. za sasvim mali srebrni novac	1:22 (26)
6. za bakreni novac	1:15 (16)

Kovanje novca treba da bude tako izvršeno, da se svako podražavanje oteža i da su iskovani otisci jasni i oštiri. Novac ima lice (Avers, tura) i naličje (Revers, jazija), a najpodesniji je okrugao sa reckastim (Čarak) ili ravnim obodom. Sam tok kovanja mora biti izведен skoro do same ivice naličja, ali tako, da obod iskovanih novaca bude obeležen graničnim krugom.

Kao što se vidi iz svega do sada rečenog, problem kovanja novca, mada u prvi mah izgleda beznačajan, dobija pri dubljem razmatranju svu svoju važnost upravo stoga, što je savremeni život dodelio kovnici novca važan privredni značaj oko izrade novca u duhu zakonskih propisa.

- NUMIZMATIČKI ČASOPIS „dinar“ • Izdaje: SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO – BEOGRAD
- Redakcija: MILADIN MARKOVIĆ, LAZAR GERIĆ, SLOBODAN SREĆKOVIĆ, RISTA MILETIĆ, NENAD BJELOŠ • urednik: ZORAN ILIĆ • Lektor: DUŠAN IVANOVIĆ
- Tehničko uredenje i DTP: GRAFEMA, Beograd • Štampa: GTP „PANGRAF“, Beograd
- Tiraž: 1000 • Adresa redakcije: Makedonska 21, 11000 Beograd
- Tel: 011/3223-621; fax: 011/3228-261
- Br. ž.r. SND: 40811-623-5-2010-315-53-721 Beobanka, Beograd

Na osnovu mišljenja Ministarstva kulture Republike Srbije br. 413-3282/96-03
numizmatički časopis „dinar“ jeste proizvod iz člana 32 stav 1 tačka 12
Zakona o akcizama i porezu na promet na koj se ne plaća porez na promet.

IZ SVETA NUMIZMATIKE

DA LI ZNATE?

Prvi srpski numizmatičar

Ljubomir Ljuba Kovačević je bio prvi srpski stručni numizmatičar i jedan od najobrazovаниjih Srba devetnaestog veka. Roden je 1848. godine, u Petnici kod Valjeva, u svešteničkoj porodici. Osnovnu školu je pohađao

u Petnici i Valjevu, a gimnaziju u Šapcu i Beogradu. Godine 1870. je završio Filozofski fakultet Veličke škole u Beogradu. Iako je sa sedam godina ostao bez roditelja, te se školovao uz rad kod porodica kod kojih je stanovan, Ljuba Kovačević je bio uvek odličan učenik i student. Kao profesor učiteljske škole radio je u Kragujevcu i Beogradu, a zatim je predavao istoriju na Vojnoj akademiji i Velikoj školi u Beogradu. Dva puta je bio ministar prosvete i crkvenih dela (u vladama Stojana Novakovića i Dr. Mihaila V. Vujića), a 1887. godine imenovan je za redovnog člana Srpske kraljevske akademije.

Pored velikog broja naučnih radova iz istorije, srpskog jezika i iz drugih oblasti, Ljuba Kovačević je objavio i više radova iz oblasti numizmatike. Njegov prvi rad iz numizmatike objavljen je 1878. godine, a i njegovo uvodno predavanje na Velikoj školi je bilo iz te oblasti. Od 1907. godine pa do smrti – 1918. godine, objavio je veći broj radova o novcu sa našeg područja, a posebno o vlaškom i najstarijem bugarskom novcu.

Bio je i stravstveni sakupljač starog novca (srećom njegova zbirka je sačuvana), a ta njegova strast za traganje za starim novcem poslužila je Branislavu Nušiću kao tema za jedno njegovo delo.

Ljuba Kovačević je, pored odličnog poznавања maternjeg jezika, veoma dobro znao i: staroslovenski, latinski, italijanski, francuski, nemački i ruski jezik.

IZ NUMIZMATIČKOG REČNIKA

Dolar (engl. dollar) je novčana jedinica u SAD i u više od 30 država sveta; oznaka \$. Deli se na 100 centi. Poštoto je u državama, u kojima je dolar novčana jedinica, kurs dolara različit, treba uvek naznačiti o čijem je dolaru.

U SAD je dolar ustanovljen za osnovnu novčanu jedinicu na osnovu prvog monetarnog zakona donetog 02.04.1792. godine. Po tom zakonom dolar je iskovan od srebra čistoće 900, težine 24,056 grama. Od 1873. godine do 1878. godine bio je u upotrebi trgovinski dolar, a zakonom od marta 1900. godine ustanovljen je zlatni standard za dolar.

Počev od 1907. godine srebrni dolar je postepeno nestajao iz upotrebe da bi se od 1935. god. u opticaju puštali isključivo papirni dolari (izuzev kada su u pitanju jubilarni dolari). Od 17. marta 1968. godine dolar je prestao biti konvertibilan u odnosu na zlato.

Perper je novčana jedinica Knjaževine Crne Gore (kovanje 1909. godine) i Kraljevine Crne Gore (kovanje 1912. i 1914. godine). To je srebrna moneta (srebro čistoće 835), koja je bila u opticaju u Crnoj Gori od 1909. do 1921. godine. Deli se na 100 para.

Crna Gora je svoj prvi novac dobio Učesom knjaza Nikole od 11.04.1906. godine. Tim Učesom je za novčanu jedinicu ustanovljen perper. Na aversu prvog perpera (iz 1909. godine) je lik knjaza Nikole i natpis ciriličnim slovima: „NIKOLA I B.M. KNJAZ I GOSPODAR CRNE GORE“, a na reverzu je grb Crne Gore i oznaka vrednosti (uokvirena): 1 PERPER, dok je na dnu ispisana godina kovanja – 1909.

Inače, reč perper je bila u upotrebi na prostoru Srbije i Crne Gore još od Srednjeg veka i tajmo je nazivao kovaci novac, najčešće zlatni.

Stater (lat. stater, statera) je najstariji kovani novac za koji se zna i kome je posudjeno izmjenjujeno stater. Profil je od elektrona (grč. elektron – mešavina zlata i srebra). Prvi stater je kovala Lidija, kraljevina u Maloj Aziji na teritoriji današnje Turske, za vreme vladavine Gigesa (oko 685. do oko 652. godine pre naše ere). Kasnije su se staterom nazivale razne vrste kovanog novca antičke Grčke koje su kovali mnogi vladari. Težina statera je bila od 8 g do 16 g.

MALI SAVETI

Ispitivanje zlata i platine

Postoje savremeni metodi za ispitivanje kvaliteta zlata uz primenu izotopa i elektronike, ali ovom prilikom dajemo amaterima mogućnost da sami provere da li je predmet, koji poseduju, od čistog zlata. Tu provjeru možemo izvršiti na stari način, koji i danas primenjuju mnogi zlatari, a to je pomoću kiseline koja se zove „carska vodica“ („carska kiselina“) ili „čezap“.

Carska vodica je mešavina tri dela 25-procentne sone kiseline i jednog dela 25-procentne azotne kiseline. Predmet, koji ispitujemo, treba prevući preko specijalnog brusnog kamena ili preko crnog – mat stakla, koje se može naći u gotovo svakoj staklorezačkoj radnji, a zatim se trag – crta ovlaži carskom kiselinom, potencu puple ili štapića. Ako je čisto zlato carska vodica neće ostaviti nikakvu mrlju. To isto će se desiti ako carskom vodicom dodirnemo predmet koji ispitujemo. Ukoliko je, pak, u pitanju neka legura, pojaviće se tamna mrlja i to manjija ukoliko je zlato manje čistoće.

Platinu se ispituje, takođe, pomoću carske kiseline i to na isti način kao i zlato.

Ispitivanje srebra

Postoji više načina za ispitivanje čistoće srebra, koje mogu da primene amateri. Ovom prilikom dajemo četiri načina za proveru.

1. Prvi način je sličan ispitivanju kvaliteta zlata. Naime, sa srebrnim predmetom treba povući crtu preko brusnog kamena ili crnog – mat stakla, a crtu ovlažiti 25-procentnom sonom kiselinom (bez dodatka azotne kiseline). Na tako ovlaženoj crti se obrazuje hlorid srebra i crta postaje pepeljasto-bela, što je dokaz da je predmet od čistog srebra.

2. Drugi način se sastoji u sledećem: na crtu povučenu preko brusnog kamena, stavi se kap azotne kiseline, a na ovu (dok se još nije osušila) stavi se malo kuhinjske soli. Ukoliko je predmet od srebra crta će se obojiti pepeljasto-belo.

3. Treći način za proveru kvaliteta srebra vrši se na sledeći način: predmet, koji proveravamo, ovlažimo vodom i to mesto natrlijamo lapisom (nitratom srebra). Ako na tom mestu ostane crna mrlja od lapisa, to je znak da predmet nije od čistog srebra. Ova mrlja se može ukloniti azotnom kiselinom.

4. Najjednostavniji način provere da li je predmet od čistog srebra vrši se tako što se predmet stavi u rastvor kuhinjske soli. Ukoliko je srebro pravo uno, posle 15 minuta stajanja u rastvoru, neće promeniti boju.